

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Jaana Herrala

PERHETYÖ VASTAANOTTOKESKUKSESSA

Opinnäytetyö 2012

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen

HERRALA, JAANA

Perhetyö vastaanottokeskuksessa

Opinnäytetyö

52 sivua + 4 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Tuija Suikkanen Malin

Toimeksiantaja

Kotkan kaupunki, Vastaanottokeskus

Toukokuu 2012

Avainsanat

turvapaikanhakijat, perhetyö, vastaanottokeskus

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää mitä, on perhetyö turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa. Perheiden elämäntilanne on erityinen, joten heidän tukeminen on tärkeää. Tieto turvapaikanhakijaperheiden kanssa työskentelystä on vastaanottokeskuksissa. Tätä tietoa haluttiin tuoda esille tässä opinnäytetyössä. Aineiston keruumenetelmänä oli avoimia kysymyksiä sisältävä kysely sekä asiantuntijaryhmän keskustelu. Tutkimusjoukkona olivat vastaanottokeskusten aikuisyksiköiden työntekijät. Kyselystä saatu aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.

Tulosten mukaan perhetyö vastaanottokeskuksessa on perheitä sen hetkisessä elämäntilanteessa tukevaa, pääsääntöisesti ennaltaehkäisevää työtä. Perhetyön taustalla vaikuttavana keskeisenä periaatteena on asiakaslähtöisyys. Perhetyö sisältää lakisääteisten vastaanottopalveluiden lisäksi ohjausta ja neuvontaa arkipäivän asioissa, perheiden psykososiaalista tukemista sekä perhetyössä yleisesti käytettäviä menetelmiä perheiden tukemiseksi. Perhetyöhön kuuluu olennaisena osana moniammatillinen yhteistyö eri tahojen kanssa. Vastaanottokeskuksessa perhetyötä tekevän työntekijän työssä korostuvat ammatillisuus, vuorovaikutustaidot ja kulttuurisensitiivisyys.

Opinnäytetyö tuo esille perhetyötä, sen merkitystä vastaanotto toiminnalle ja asiakasperheille. Perheiden kanssa tehtävään työhön tulisi panostaa enemmän, sillä se vaikuttaa asiakasperheiden hyvinvointia lisäävästi sekä vähentää erilaisten kustannusten syntymistä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social care

HERRALA, JAANA

Family work in Reception Center

Master´s Thesis

52 pages + 4 pages of appendices

Supervisor

Tuija Suikkanen-Malin, Senior Lecturer

Commissioned by

The city of Kotka, Reception Center

May 2012

Keywords

asylum seekers, family work, reception center

The aim of this thesis was to clarify what is family work like in reception center for asylum seekers. The life situation of families is special and for that reason they need support. The knowledge of working with asylum seeking families is in reception centers. That knowledge was wanted to bring forward in this thesis. The collection method for the material was an inquiry containing open questions and conversation between specialists. The research group was employees who work in reception centers adult units. The material from the inquiry was analysed by content analysis.

The results showed that family work in reception center is supporting families in their current life situation, principally preventive work. The key principal that influences in the background of the family work is customer orientation. Family work contains statutory reception services as well as advices and counselling in everyday matters, psycho-social support and methods that are used generally in family work. Multi-professional co-operation with various parties is essential in family work. Professionalism, interaction and cultural sensitivity are emphasized in the work for employee in reception center.

This thesis brings up family work, it´s importance to reception activities and for families. It should be invested more in family work, because it improves the well-being of families and reduces the existence of different costs.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	TURVAPAIKANHAKIJOIDEN VASTAANOTTO	7
	2.1 Turvapaikanhakija	7
	2.2 Vastaanottokeskus ja vastaanoton palvelut	8
3	TURVAPAIKANHAKIJAPERHEET JA PERHETYÖ	10
	3.1 Perheet ja elämä vastaanottokeskuksessa	10
	3.2 Perhetyön määritelmä ja toteutus	14
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TOTEUTUS	17
	4.1 Tutkimustehtävä	17
	4.2 Metodologinen lähestymistapa	18
	4.3 Aineistonkeruun menetelmät ja niiden toteuttaminen	19
	4.4 Tutkimusjoukko	20
	4.5 Aineiston analyysimenetelmä	21
5	TULOKSET	23
	5.1 Perhetyötä ohjaavat periaatteet	23
	5.2 Perhetyön sisältö	25
	5.2.1 Ohjaustyö	25
	5.2.2 Psykososiaalinen tuki	26
	5.2.3 Menetelmät	27
	5.2.4 Moniammatillinen yhteistyöverkosto	32
	5.3 Työntekijän ammatillinen osaaminen	33

5.4 Asiantuntijaryhmän keskustelu	35
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	37
7 POHDINTA	40
LÄHTEET	45
LIITTEET	
Liite 1. Tutkimuslupahakemus	
Liite 2. Tiedote opinnäytetyöstä ja kysymykset	

1 JOHDANTO

Perhetyö on lähellä ihmistä tehtävää työtä. Se on myös yksityisellä alueella tehtävää työtä, silloin kun työtä tehdään perheen kotona. Perhetyölle ei ole olemassa tarkkaa määritelmää ja sitä toteutetaan monilla eri tahoilla yhteiskunnassa. Perhetyöksi voidaan määritellä laajasti kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. Perhetyölle turvapaikanhakijoiden parissa ei myöskään ole määritelmää, mitä sen tulisi olla. Jokainen vastaanottokeskus toteuttaa perheiden kanssa tehtävää työtä omalla tavallaan.

Turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on vaihdellut paljon viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2008 tulijamäärät kasvoivat, jolloin turvapaikanhakijoita oli 4035 ja vuonna 2009 puolestaan 5988. Viime vuoden luku oli 3088 turvapaikanhakijaa. Vastanottokeskuksia perustetaan ja lakkautetaan tulijamäärien mukaan. Työ vastaanottokeskuksessa on siis hyvin vaihtelevaa ja epävarmaa.

Tämän opinnäytetyön tekijä on jo vuosia työskennellyt Kotkan vastaanottokeskuksessa ohjaajan sekä sosiaaliohjaajan tehtävissä. Viime vuosien aikana Kotkan vastaanottokeskuksessa tehtävää perhetyötä on kehitetty entistä toimivammaksi. Tavoitteena on ollut kehittää vastaanottokeskuksen oma perhetyö niin toimivaksi, että ulkopuolelta ostettavien palveluiden tarve vähenisi. Tiedon saaminen vastaanottokeskuksissa tehtävästä perhetyöstä ylipäättänsä on tärkeää jatkokehittämisen pohjana. Nämä ovat olleet lähtökohtina tälle opinnäytetyölle.

Opinnäytetyössä tarkastellaan perhetyötä vastaanottokeskuksessa. Tutkimustehtävänä on selvittää mitä perhetyö vastaanottokeskuksessa on. Teoreettisessa osuudessa avataan aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Tarkoituksena on tuoda esille turvapaikanhakijoiden elämäntilanteen erityisyyttä sekä taustaa ja toimintaympäristöä, jossa vastaanottokeskusten työntekijät päivittäin työskentelevät. Tutkimusaineistona opinnäytetyössä ovat vastaanottokeskusten työntekijöiden näkemykset, joita tulosten ja johtopäätösten kerronnassa peilataan olemassa olevaan teoriaan ja tutkimuksiin sekä tutkijan omiin kokemuksiin aiheesta.

2 TURVAPAIKANHAKIJOIDEN VASTAANOTTO

2.1 Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Turvapaikanhakija ei siis vielä ole pakolainen, sillä hänen pakolaisuuttaan ei ole selvitetty. Turvapaikkamenettelyn yhteydessä tutkitaan ja ratkaistaan myös, voiko oleskeluvan saada jollain muulla perusteella. (Sanasto 2012.)

Suomi on pakolais- ja turvapaikkapolitiikassaan sitoutunut YK:n pakolaissopimuksen täysimääräiseen soveltamiseen. Turvapaikkamenettelyä ja suojelun myöntämistä säätelevät myös EU:n direktiivit kuten pakolaisen määritelmädirektiivi ja turvapaikkamenettelydirektiivi. Turvapaikkamenettelyn tulee perustua hakemuksen yksilölliselle käsittelylle. (Turvapaikkamenettely Suomessa 2012.)

Turvapaikanhakija jättää turvapaikkahakemuksen rajatarkastusviranomaiselle tai poliisille Suomeen saavuttuaan. Nämä viranomaiset hoitavat hakemukseen liittyvät alkutoimenpiteet. He selvittävät turvapaikkaa hakevan henkilöllisyyden, matkareitin ja maahantulotavan sekä ohjaavat henkilön vastaanottokeskukseen, johon hänet majoitetaan hakemuksen käsittelyn ajaksi.

Maahanmuuttovirasto kutsuu hakijan turvapaikkapuhutteluun, jossa hänelle annetaan mahdollisuus kertoa suullisesti perusteistaan turvapaikan hakemiseen, sekä esittää mahdolliset todisteet hakemuksensa tueksi. Turvapaikkapuhuttelussa hakijalla on oikeus käyttää oikeudellista avustajaa ja tulkkia.

Ulkomaalaislain (301/2004, 87 §) mukaan turvapaikka myönnetään henkilölle, joka oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella siksi, että hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen takia ja jos hän pelkonsa vuoksi on haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun.

Mikäli edellytykset turvapaikan antamiselle eivät täyty, voidaan hakijalle myöntää oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella. Tällöin edellytetään, että hakijaa uhkaa kotimaassaan kuolemanrangaistus, teloitus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmis-

arvoa loukkaava kohtelu tai rangaistus, ja hän on kykenemätön tai vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun. Lupa voidaan myöntää myös, jos hakija on vaarassa kotimaassa vallitsevan aseellisen selkkauksen vuoksi. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 88 §.) Turvapaikan tai toissijaisen suojelun tarpeen perusteiden puuttuessa hakijalle voidaan myöntää oleskelulupa humanitäärisistä syistä. Luvan perusteena on kotimaan ympäristökatastrofi tai huono turvallisuustilanne, joka liittyy aseelliseen selkkaukseen tai ihmisoikeustilanteeseen. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 89 §.) Maahanmuuttovirasto tutkii myös muut mahdolliset oleskelulupaan oikeuttavat perusteet, jotka voivat liittyä esimerkiksi työntekoon, perhesiteeseen tai terveyteen.

Mikäli turvapaikanhakijan hakemus kansainvälisen suojelun saamiseksi tai oleskeluluvan saamiseksi muilla perusteilla hylätään, päättää maahanmuuttovirasto samalla myös hakijan käännyttämisestä ja karkottamisesta. Tässä yhteydessä voidaan määrätä hakijalle myös maahantulokielto. (Turvapaikkahakemuksen käsittely 2012.) Turvapaikanhakijalla on oikeus valittaa päätöksestään Helsingin hallinto-oikeuteen. Kielteinen päätös voidaan tehdä joko normaalissa tai nopeutetussa menettelyssä tai hakemus voidaan jättää tutkimatta. Päätöksen laatu vaikuttaa siihen, miten ja milloin hakijan maasta poistaminen voi tapahtua. (Turvapaikkamenettely Suomessa 2012.) Joskus turvapaikkaprosessi voi jatkua vuosiakin, mikäli hakija lähtee mukaan valitusprosessiin tai hakee uudestaan turvapaikkaa tai oleskelulupaa jollakin perusteella.

2.2 Vastaanottokeskus ja vastaanoton palvelut

Sisäasiainministeriö vastaa turvapaikanhakijoiden vastaanoton politiikasta, yleisestä ohjauksesta ja lainsäädäntötyöstä sekä päättää vastaanottokeskusten perustamisesta, sijoittamisesta ja lakkauttamisesta. Maahanmuuttovirasto toimii sisäasiainministeriön alaisuudessa. Maahanmuuttoviraston vastaanottoyksikön vastuulla on vastaanottokeskusten toiminnan ohjaus, suunnittelu ja seuranta, säilöönottokeskuksen toiminnan ohjaus ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimeenpanon ohjaus. Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön vastuulla on puolestaan päätösten tekeminen turvapaikanhakijoiden turvapaikkahakemuksiin. (Vastuut ja roolit vastaanottotoiminnan järjestämisessä Suomessa 2012.)

Vastaanottotoimintaa säätelee laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011), niin sanottu vastaanottolaki. Lain mukaan vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut,

tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Vastaanottopalveluina voidaan järjestää myös ateriat. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 13 §.) Turvapaikkahakemuksen käsittelyn aikana vastaanottokeskus huolehtii lain mukaisista vastaanoton palveluista.

Turvapaikanhakija ei itse voi valita mieleistään vastaanottokeskusta, vaan hänet majoitetaan siihen keskukseseen missä on tilaa. Majoittamisesta ja siirroista päättää vastaanottokeskus. Majoitus on kuitenkin järjestettävä niin, että perheenjäsenet voivat halutessaan asua yhdessä. Hakija voi järjestää majoituksensa myös itse. Tätä kutsutaan yksityismajoitukseksi. Tällöin hänen on ilmoitettava kirjallisesti osoitteensa ja esitettävä vuokrasopimus tai muu selvitys yksityismajoituksesta vastaanottokeskukselle, jonka asiakkaaksi hänet on rekisteröity. Osoitteen ilmoittaminen ja vuokrasopimuksen tai selvityksen esittäminen ovat edellytyksenä muiden vastaanottopalvelujen saamiselle. Yksityismajoituksessa asuva turvapaikanhakija on yleensä kirjoilla asuinpaikkaa lähimpänä sijaitsevassa vastaanottokeskuksessa. Yleensä yksityismajoituksessa asuvat hakijat asuvat sukulaistensa tai ystäviensä luona.

Vastaanottokeskuksessa asuminen on turvapaikanhakijalle ilmaista. Vastaanottopalveluna myönnetään vastaanottoraha ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos henkilö on tullen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. Vastaanottorahan perusosa kattaa vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, paikallisliikenteen ja puhelimen käytöstä aiheutuvat menot ja vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot sekä ruokamenot silloin, kun vastaanottokeskus ei järjestä ateriapalvelua. Täydentävä vastaanottoraha kattaa henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat tarpeellisiksi harkitut menot. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 19 §.) Käytännössä lähes kaikki turvapaikanhakijat saavat vastaanottorahaa. Poikkeuksena ovat hakijat, joilla maahan tullessaan on rahaa tai jotka käyvät ansiotyössä.

Turvapaikanhakijalla on oikeus saada sosiaalihuoltolain (710/1982) 17. §:ssä tarkoitettuja sosiaalipalveluja, jos sosiaalihuollon ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on oikeutettu vastaanottopalveluihin. Sosiaalihuoltolain 18. §:ssä tarkoitettua sosiaalityötä tekee vastaanottokeskuksessa sosiaalihuollon ammatti-

henkilö. Työhön kuuluu neuvontaa, ohjausta, sosiaalisten ongelmien selvittämistä ja muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011, 22 §.)

Hakija on oikeutettu myös kiireellisiin terveystalouteihin, sekä erityissairaanhoidon ja muihin terveydenhuollon ammattihenkilön välttämättömiksi arvioimien terveydenhuoltopalveluihin. Käännös- ja tulkkauspalvelut kuuluvat myös vastaanottokeskuksen vastuulle. Muissa vastaanottokeskuksissa kuin kauttakulkukeskuksessa on järjestettävä työ- ja opintotoimintaa turvapaikanhakijan omatoimisuuden edistämiseksi. Työtoiminta voi olla esimerkiksi vastaanottokeskuksen ulko- ja yhteisten tilojen siivousta tai kunnostusta, tai kerhon tai harrastusryhmän ohjaamista. Opintotoiminta voi olla esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen opiskelua tai suomalaisen yhteiskuntaan ja tapoihin tutustumista. Jos asukas toistuvasti kieltäytyy hänelle osoitetusta työ- ja opintotoiminnasta, hänelle maksettavaa vastaanottorahaa voidaan vähentää enintään 20 % korkeintaan kahden kuukauden ajan. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011.)

Suomessa on tällä hetkellä 22 vastaanottokeskusta ja yksi säilöönottoyksikkö, joita ylläpitää valtio, kunnat ja Suomen Punainen Risti. Lisäksi on ryhmäkoteja ja tukiasumisyksiköitä ilman huoltajaa Suomeen tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille. Vastaanottokeskusten lukumäärä riippuu Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrästä.

3 TURVAPAIKANHAKIJAPERHEET JA PERHETYÖ

3.1 Perheet ja elämä vastaanottokeskuksessa

Kulttuuri säätelee käsityksiä siitä, mitä kukin tarkoittaa perheellä. Suomalaisessa ja länsimaisessa kulttuurissa erotetaan yleensä perhe ja sukulaiset, jolloin perheeseen katsotaan kuuluvaksi vain vanhemmat ja lapset. Suomen tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Lapsiperheitä ovat perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Käsitteet ja määritelmät 2012.) Useissa muissa kulttuureissa perhe määritellään

laajemmin kuin ydinperheenä. Perheeseen voi kuulua isovanhempia, serkkuja ja muita sukulaisia.

Vastaanottokeskuksissa asuu erilaisia perheitä; tavallisia ydinperheitä, joissa on yksi tai useampi lapsi, yksinhuoltajia, sekä perheitä, joissa osa lapsista on kotimaassa. Tässä opinnäytetyössä perheellä tarkoitetaan perhettä, jossa on alle 18-vuotiaita lapsia.

Elämä vastaanottokeskuksessa on perheillä melko samanlaista kuin yksinäisillä aikuisilla. Odottamisen tuska ja oireilu on samanlaista. Perheet ovat lähteneet kotimaastaan erilaisista syistä, aivan uuteen kulttuuriin, jossa kieltä ei ymmärrä ja sukulaiset ovat jääneet kotimaahan. Epätietoisuus tulevaisuudesta mietityttää lähes jatkuvasti. Vastaanottokeskuksessa on eletävä, ja tultava toimeen eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa. Turvapaikkaprosessin ajan elämä on odottamista, myös pelkoa kotimaahan palauttamisesta. Elämä on tavallaan pysäytetty. Perheet joutuvat elämään pitkäaikaisessa traumaattisessa epävarmuuden tilassa, mikä lisää laitostumista, toimintakyvyn yleistä laskua ja riskiä elämänhallinnan menettämisestä (Suikkanen 2010, 19).

Perheet ovat yksinäisiin aikuisiin verrattuna kuitenkin siitä erilaisessa asemassa, että heillä on perheenjäseniä mukana tukena. Turvapaikanhakijaperheitä koskevan tutkimuksen mukaan perhe ei kuitenkaan näyttäytynyt erityisenä turvaa tuottavana asiana uudessa kulttuurissa. Perhe oli tärkeä, mutta haastateltavat toivat esille huolen omasta jaksamisesta ja huolehtivana vanhempana toimimisesta. Perhe koettiin toisinaan raskaaksi, ei voimauttavaksi, erityisesti niissä perheissä, joista osa oli vielä kotimaassa. (Salo 2012, 41.) Haasteet vanhemmuudessa ja hyvänä vanhempana olemisessä ovat todellisia ja siinä perhetyö voi olla tukena.

Monet turvapaikanhakijat kärsivät mielenterveyden ongelmista, jotka perheiden kohdalla vaikuttavat vanhempana toimimiseen. Vanhemman traumaperäinen oireilu; masennus, uupumus ja hermostumisherkyys voivat näyttäytyä lapsille pelottavina ja käsittelemättöminä ilmiöinä. Lasten ja nuorten riski altistua riittävän huolenpidon puuttumiselle ja liian varhaiselle vastuun ottamiselle perheen asioista voi joskus vanhemman toimintakyvyn alentumisen vuoksi kasvaa. Lasten traumaoireiden on havaittu olevan vahvasti yhteydessä vanhempien traumatisoituneisuuden asteeseen. Vanhempien omat traumat voivat olla esteenä lasten tukemiselle. (Suikkanen 2010, 19–20.) Cemlyn ja Briskman toteavat artikkelissaan (2001), että köyhyys, systemaattinen niukkuus, rasismi ja vaihtoehtojen puute vaikuttavat raskaasti turvapaikanhakijoihin. Nämä ihmi-

set ovat kokeneet vainoa, traumoja sekä läheisten ja kotimaan menetyksen. Vanhempien stressi synnyttää kyvyttömyyden vastata lasten tunneperäisiin tarpeisiin.

Kun lapset huomaavat, että vanhempien elämänpiirin hallinta on puutteellista, he saattavat empiä kääntyä vanhempiensa puoleen saadakseen tukea ongelmissaan. Roolit sukupolvien välillä voivat kääntyä ylösalaisin: lapset ohjaavat vanhempiaan, toimivat heidän tulkkeinaan ja ovat kulttuurinmurtajia vanhempiensa ja yhteiskunnan instituutioiden välillä. (Martikainen & Haikkola 2010, 59.) Sukupolvien välisten roolien ylösalaisin kääntyminen näkyy erityisesti kouluikäisten lasten perheissä.

Kouluikäisten lasten ja nuorten tilanne turvapaikanhakijana on hieman erilainen verrattuna aikuisiin. Heillä on mahdollisuus käydä koulua, jolloin arkeen tulee rytmi, joka pysyy säännöllisenä ja yhteydet vastaanottokeskuksen ulkopuoliseen maailmaan ovat erilaiset kuin vanhemmilla. Lapset kuitenkin aistivat vanhempien tunnetilat ja kodin ilmapiirin, sekä kuulevat vanhempien keskusteluja. Salon tutkimuksessa (2012, 51) todettiin vanhempien ahdistuksen vaikuttavan lapsiin. Pienet lapset eivät välttämättä ymmärrä perheen tilannetta. Kouluikäiset puolestaan saavat vaihtelua arkeensa koulun kautta, mutta pääosin lapset elävät samaa toistuvaa arkea uupuneiden vanhempiensa kanssa, tunnistavat perheen tilanteen, sekä vanhempiensa mielialan.

Pakolaisen kriisiä leimaavat luopuminen, pettyminen täyttymättömiin odotuksiin ja suru. Suru liittyy esimerkiksi sosiaalisen verkoston, sosiaalisen identiteetin ja elämän tarkoituksen menetykseen. Lasten suruun sisältyy erityisesti läheisten ihmisten kuten isovanhempien, sukulaisten tai ystävien menetys. Erityisesti pienet lapset kokevat vanhempiensa vaikeudet mielensisäisesti omnipotentin vanhemman menetyksenä. Tämä voi ilmentyä lapsen perusturvallisuuden järkkymisenä. Perheen pakolaiskriisi aiheuttaa usein myös ristiriitoja puolisoitten välille. (Sourander 2007, 480.)

Depressiiviset reaktiot, univaikeudet ja keskittymisvaikeudet ovat odotusajan pitkittyessä tavallisia. Turvapaikanhakijoilla on paljon päänsärkyä, vatsavaivoja ja pahoinvointia. Usein huoli kotiin jääneistä omaisista ja kotimaan tilanteesta aiheuttavat turvapaikanhakijoille syyllisyyttä pakenemisestaan. Vaikka kaikki turvapaikanhakijat eivät kärsi psyykkisistä ongelmista, on tilanne kuitenkin hyvin stressaava ja alttius psyykkisiin ongelmiin kasvaa. Asiakkaiden mielenterveysongelmat ovat selvästi suurin ja ongelmallisin alue vastaanottokeskusten työssä. Ongelmien lähtökohtana ovat usein traumaattiset kokemukset ja huoli lähtömaahan jääneistä perheenjäsenistä.

(Lukkaroinen 2005, 17, 23.) Näiden lisäksi epätietoisuus tulevaisuudesta on syy psyykkisten ongelmien syntyyn. Päätöstä odotetaan usein hartaasti ja toivotaan oleskelulupaa. Mikäli maahanmuuttovirastosta tulee kielteinen päätös, psyykkiset ongelmat usein alkavat viimeistään tässä vaiheessa. Kielteiset oleskelulupapäätökset aiheuttavat turvapaikanhakijoille kriisitilanteita, joihin usein liittyy voimakasta masennusta, epätoivoa, itsetuhoisuutta, ja toisinaan myös psykooseja (Halla 2007, 473). Lisäksi odotusaika jatkuu edelleen, mikäli asiakas valittaa päätöksestä.

Jos turvapaikkaprosessi valitusprosesseineen kestää vuosia, asiakas elää tällaisessa tilanteessa toteutumattomien odotusten, menneisyyden traumojen ja turvattoman nykymomentin ristipaineissa. Tällöin turvapaikanhakijat eivät ole trauman jälkeisessä vaiheessa vaan edelleen traumaattisessa stressitilanteessa. Niin aikuiset kuin alaikäisetkin kokevat jatkuvaa epävarmuutta tulevaisuudestaan. Turvapaikanhakijat kohtaavat erilaisia ulkoisia stressitekijöitä ja pettymyksiä, jotka ovat uhkana heidän sopeutumiseensa uuteen kulttuuriin. Pitkä odotusaika voi johtaa elämäntilanteen menetykseen ja laitostumiseen. (Sourander 2007, 482.) Turvapaikanhakijoiden hoitoa hankaloittaa heidän kokema jatkuva turvattomuus (Halla 2007, 473). Usein on niin, että hoito pääsee alkamaan kunnolla vasta sitten, jos asiakas saa oleskeluluvan.

Säde Urpola kuvasi tutkielmassaan (2002, 157) turvapaikanhakijoiden elämää ja sen hallintaa. Turvapaikanhakijat kokivat vastaanottokeskuksessa asumisajan voimakkaasti yksilön vapautta rajoittavana yhteiskunnasta erillään olemisen aikana johtuen lähinnä turvapaikanhakijan statuksesta ja vähäisistä suhteista vastaanottokeskuksen ulkopuolelle. Turvapaikanhakijaa vaivaa identiteettitömyyden ja historiattomuuden tunne sekä tunne yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Kielitaidottomuus ja uuden kulttuurin tuntemattomuus vaikuttavat myös tunteeseen yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisestä. Kun kieltä oppii ja uskaltautuu hiljalleen liikkumaan omatoimisesti hoitamassa asioita, tunne helpottuu hieman.

Riitta Lukkaroinen kuvasi omassa tutkimuksessaan (2005, 17) eri tutkijoilta kerättyjä havaintoja turvapaikanhakijoiden elämästä vastaanottokeskuksessa. Turvapaikanhakijat pitivät turvapaikkaprosessia liian pitkänä, mikä aiheuttaa kohtuuttomasti stressiä ja ahdistusta. He joutuvat elämään epävarmuudessa vastaanottokeskuksissa, joiden olosuhteet eivät useinkaan ole tyydyttäviä. Yhdessä huoneessa asuminen, yksityisyyden

puute ja kansallisuuksien väliset erimielisyydet aiheuttavat turvapaikanhakijoille lisää stressiä.

Useat rakennukset, joihin on perustettu vastaanottokeskuksia, ovat aikanaan olleet ai-
van muussa käytössä. Ne ovat voineet olla entisiä asuntoloita, sairaaloja tai vankiloita.
Toki niitä on kenties remontoitu uutta käyttötarkoitusta varten. Kulutus ja asiakkaiden
vaihtuvuus on suuri, joten tilojen kunto ei aina ole hyvä. Osassa vastaanottokeskuksia
asiakkaat asuvat usean henkilön kanssa samassa huoneessa ja käyttävät yhteiskeittiötä
ja -kylpyhuonetta. Yksityisyyttä ei juuri ole, ja ristiriitoja saattaa syntyä herkemmin
muiden asiakkaiden kanssa. Toisissa keskuksissa, kuten esimerkiksi Kotkassa, perheet
asuvat omissa asunnoissaan, joissa on oma keittiö ja kylpyhuone. Perheiden kannalta
se on mukavampi vaihtoehto. Vastaanottokeskuksella saattaa olla myös vuokrattuna
ns. satelliittiasuntoja, joissa asiakkaat asuvat samassa kerrostalossa suomalaisten per-
heiden kanssa.

Juha Suoranta kuvailee osuvasti teoksessaan (2011, 42–43) vastaanottokeskusta
omaksi erilliseksi, monista erilaisista ihmisistä, kielistä ja kulttuureista, tavoista ja tot-
tumuksista miltei koko ajan liikkeessä olevana ja yhä uudelleen rakentuvana yhteisö-
nä.

3.2 Perhetyön määritelmä ja toteutus

Perhetyölle ei ole tarkkaa määritelmää, eikä käsite ole laissa määritelty. Laajasti kat-
sottuna perhetyöksi voidaan laskea kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. Perhetyötä
voidaan toteuttaa monilla eri tahoilla, kuten sosiaalityössä, päivähoidossa, neuvolois-
sa, kotipalvelussa ja seurakunnissa. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 24–
25.) Tässä opinnäytetyössä perhetyötä tarkastellaan nimenomaan laajemmasta näkö-
kulmasta. Perhetyö sisältää kaikkea perheiden kanssa tehtävää työtä.

Perhetyöllä voidaan tarkoittaa joko yleensä perheiden kanssa tehtävää työtä tai perhei-
den kanssa tehtävää työtä erityisesti näiden kotona. Perhetyö on työntekijän ammatil-
lista, tavoitteellista työskentelyä perheen tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa.
Perhetyö on kontekstisidonnaista: se muotoutuu sen mukaan, missä, millaisessa elä-
mäntilanteessa ja mihin tavoitteeseen pyrkien sitä tehdään. Sillä on kuitenkin oma eri-
tyinen tehtävänsä kontekstista riippumatta: perheen tukeminen muutoksessa. Perheen

tukemisessa lähdetään perheen tarpeista, toimitaan joustavasti niiden mukaisesti, tarpeisiin vastaten. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 10.)

Perheen kanssa tehtävässä työssä on kehitetty erilaisia työmuotoja, toimintatapoja ja -malleja. Yhteistä eri perhetyön muodoille on se, että perhetyötä tehdään suunnitelmallisesti perheen tarpeiden mukaan. (Järvinen, ym. 2007, 16.) Perhetyölle on olennaista lähelle asiakasta viety ja perheen omia voimavaroja tukeva työskentely (Reijonen 2011).

Perhetyö voidaan jakaa karkeasti ennaltaehkäisevään ja korjaavaan perhetyöhön. Ennaltaehkäisevän perhetyön tavoitteena on ylläpitää perheen hyvinvointia, tukea perhettä arjessa ja auttaa löytämään omat voimavaransa. Työssä painottuu varhainen tukeminen. (Järvinen, ym. 2007, 35.) Ennaltaehkäisevällä perhetyöllä tarkoitetaan lapsiperheille järjestettävää kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä tukemista. Perhettä autetaan kokonaisuutena, mutta myös perheenjäsenten yksilöllisiin tarpeisiin vastataan. Se on vapaaehtoisuuteen perustuvaa eikä vaadi asiakkuutta lastensuojelussa. Perhetyö voi liittyä vanhemmuuden tukemiseen, lasten hoidon ja kasvatuksen ohjaamiseen, kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan, perheen toimintakyvyn vahvistamiseen uusissa tilanteissa, perheen vuorovaikutustaitojen tukemiseen ja sosiaalisten verkostojen laajentamiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. (Reijonen 2011.) Ennaltaehkäisevän perhetyön muotoja ovat esimerkiksi vauvaperhetyö, neuvolan perhetyö ja koulun- ja päiväkodin perhetyö.

Korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä ja yhdessä sovittuihin muutoksiin tukemista. Korjaava perhetyö on perheen kriisitilanteessa tarjottavaa tehostettua tukea jossa on mukana vahvasti myös kontrolli. Korjaavan perhetyön perustehtävänä on lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen vaikeissa elämäntilanteissa lastensuojelun sosiaalityön tukitoimena, kun lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus ovat uhattuna. (Reijonen 2011.)

Perhetyötä tehdään yhteistyössä perheen ja perheenjäsenten kanssa, mutta keskeistä työssä on aina lapsen edun turvaaminen (Reijonen 2011). Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta tuli voimaan 1.9.2011. Laissa veloitetaan vastaanottokeskuksia kiinnittämään erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen terveyteensä ja kehitykseensä liittyviin seikkoihin. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä lastensuojelulaissa säädetään lapsen edun arvioimisesta. (Laki kansainvälistä suojelua

hakevan vastaanotosta 746/2011, 5 §.) Laki vahvistaa turvapaikanhakijaperheiden- ja lasten asemaa yleisesti, mutta myös lastensuojelussa ja palveluiden saamisessa.

Perhetyöntekijä on ammattinimike, jossa työntekijän ensisijaisena työnä on tehdä perhetyötä. Ammattinimike ei ole laillistettu, joten siihen vaadittavaa koulutus pohjaa ei ole laissa määritelty. Useimmiten perhetyöntekijän ammattinimikkeellä työskentelevät ovat sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita, useimmiten sosionomeja, mutta myös muut koulutustaustat ovat mahdollisia. Perhetyötä voivat tehdä muutkin, kuin perhetyöntekijän ammattinimikkeellä työskentelevät. (Vilén, ym. 2010, 24.)

Perhetyön toimintaa ohjaavat paitsi eri lait, myös sosiaali- ja terveydenhuollon keskeiset periaatteet ja eettiset ohjeet. Keskeiset perhetyön periaatteet ovat asiakaslähtöisyys, perhelähtöisyys ja lapsilähtöisyys. Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan pyrkimystä huomioida asiakkaan tarpeet ja toiveet kaiken työn taustalla (Vilén, ym. 2010, 27). Perhelähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että huomiota kiinnitetään myös muihin perheenjäseniin, vaikka yksi perheenjäsen olisi perhetyön kohteena. Perhelähtöisyys periaatteena korostaa perheen näkemistä kokonaisuutena ja oman arkensa asiantuntijana. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että perhetyössä lapsi huomioidaan moniulotteisesti. Lapsilähtöisessä työssä korostuvat lapsen näkökulman huomioiminen ja lapsen kanssa työskentely. (Järvinen, ym. 2007, 17, 28.)

Yleisesti perhetyön kohteena ovat erilaiset perheet, joissa tuen ja avun tarpeet vaihtelevat. Perhetyössä kohdataan sekä hyvinvoivia että kriisiytyneitä perheitä. Jokaisen perheen tavoitteet ovat omanlaisia. Päämääränä on perheen itsenäinen selviytyminen arjessa, kyky hakeutua tarvittaessa ajoissa palveluiden piiriin ja perheen hyvinvoinnin lisääntyminen. (Järvinen, ym. 2007, 15.) Perhetyön kohteena vastaanottokeskuksessa on perhe, jossa on alle 18-vuotiaita lapsia. Kohteeksi lasketaan myös raskaana olevat naiset, mutta yleensä ei pariskuntia.

Perhetyö etenee yleensä niin, että prosessi koostuu kolmesta päävaiheesta; perhetyön aloitus, toteutus ja työskentelyn päättäminen. Prosessi perustuu perheenjäsenten ja perhetyöntekijän väliselle suhteelle, ja sen eri vaiheissa perhetyöntekijä on jatkuvassa vuorovaikutuksessa perheen kanssa. Perhetyön vaikutuksia arvioidaan jatkuvasti prosessin aikana. Aluksi arvioidaan perheen tilanne ja palvelutarve, jonka jälkeen laaditaan kirjallisena perhetyön suunnitelma yhdessä perheen kanssa. Kun tavoitteet on so-

vittu, mietitään, miten ne voidaan parhaiten saavuttaa ja kuinka perhetyö toteutetaan. (Järvinen, ym. 2007, 74, 78.)

Perhetyön suunnitelman toteutusvaiheessa tavoitteisiin pyritään pääsemään erilaisin menetelmin. Perhetyön sisältö voi olla muun muassa psyykkisen ja sosiaalisen vanhemmuuden tukemista, kasvatus- ja hoitomenetelmissä ohjausta, perheen vuorovaikutustaitojen tukemista sekä kodin arjen- ja arkirutiinien hallintaan liittyvää ohjausta. Se voi olla lisäksi parisuhteen tukemista vanhemmuutta vahvistavaksi sekä perheen ja perheenjäsenten sosiaalisten verkostojen vahvistamista. (Vilén, ym. 2010, 26.) Yleisimpiä perhetyössä käytettäviä menetelmiä ovat suunnittelu ja dokumentointi, kotikäynnit, keskustelut, ohjaus ja neuvonta, toiminnalliset menetelmät sekä erilaiset verkostomenetelmät ja moniammatillinen työ. Keskustelujen ja arvioinnin tueksi on kehitetty erilaisia menetelmiä, kuten vanhemmuuden- ja parisuhteen roolikartta, nallekortit, perhetilannepuntari ja verkostokartta.

Kun työssä perheen kanssa tavoitteet on saavutettu, tapaamisia on aiheellista vähentää ja päättää ne kokonaan. Päättäminen voi tapahtua tehdyn suunnitelman mukaisesti tai vanhempien tai työntekijän ehdotuksesta. On tärkeää kuitenkin neuvotella yhdessä lopullisesta päätöksestä. (Järvinen, ym. 2007, 81.)

Maahanmuuttajien parissa tehtävään perhetyöhön tuovat erityisyyttä perheiden eri kulttuuritaustat ja kielet, erilaiset perhekäsitykset ja käsitykset vanhemmuudesta. Kie-litaidottomuus sekä uuden yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän tuntemattomuus luovat haasteita. Maahanmuuttoon liittyvien psyykkisten ja sosiaalisten muutosten tunteminen on tärkeää.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä

Tämän opinnäytetyön tavoite on selvittää *mitä on perhetyö turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa*. Tarkoituksena on kuvata perheiden kanssa tehtävää työtä vastaanottokeskuksissa työntekijöiden näkemysten kautta. Lisäksi selvitetään, minkälaista perhetyön tulisi heidän mielestään olla.

4.2 Metodologinen lähestymistapa

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen. Kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157, 160.)

Tässä opinnäytetyössä tavoitteena on kuvata vastaanottokeskusten työntekijöiden näkemyksiä todellisesta elämästä eli työstä perheiden parissa. Asiaa kysytään ihmisiltä ja tavalla, jossa heidän omat näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. Vastaanottokeskukset ovat erilaisia puitteiltaan ja työtavoiltaan. Asiakaskunta on kuitenkin sama. Yhteneväisyyksiä siis löytyy, mutta myös eroavaisuuksia.

Laadullisen tutkimuksen erityispiirteenä voidaan todeta, että tavoitteena ei ole totuuden löytäminen tutkittavasta asiasta. Tutkimuksen tavoitteena on tutkimisen aikana muodostuneiden tulkintojen avulla näyttää jotakin, joka on välittömän havainnon tavoittamattomissa. (Vilkkä 2005, 98.)

Metodologia on yleinen lähestymistapa tutkia tutkimusaihetta. Tässä opinnäytetyössä on piirteitä *fenomenologisesta* ja *hermeneuttisesta* lähestymistavasta. Fenomenologisen lähestymistavan avulla tutkitaan ihmisen kokemuksellista suhdetta maailmaan, jossa hän elää. Fenomenologinen tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtämään tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkitysmaailmaa. Fenomenologisella tutkimuksella tarkastellaan tutkimuskohdetta sellaisena, kuin se tutkijalle avautuu. Fenomenologinen lähestymistapa näkyy tässä opinnäytetyössä niin, että aineisto on kerätty vastaanottokeskusten työntekijöiltä, jotka ovat vastanneet kyselyn avoimiin kysymyksiin osittain omien kokemustensa kautta. Aineisto kertoo työntekijöiden kokemuksellisesta suhteesta tutkittavaan aiheeseen.

Fenomenologisessa tutkimuksessa hermeneuttista ulottuvuutta käytetään silloin, kun tutkittavaa ilmiötä halutaan ymmärtää ja tulkita. Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa sekä ilmiöiden merkityksen oivaltamista (Tuomi & Sarajärvi 2002, 34–35). Hermeneutiikka ei pyri tutkittavan täydelliseen ymmärtämiseen, koska täydellinen ymmärtäminen ei ole mahdollista. Tässä opinnäytetyössä

pyritään ymmärtämään työntekijöiden vastausten kautta mitä perhetyö vastaanotto-keskuksessa on. Lisäksi aineistoa pyritään tarkastelemaan asiakkaan tarpeiden kautta, ja sitä kautta ymmärtämään perhetyötä.

4.3 Aineistonkeruun menetelmät ja niiden toteuttaminen

Opinnäytetyön aineiston keruumenetelmänä käytettiin avoimia kysymyksiä sisältävää kyselyä (liite 2). Kyselytutkimuksen etuna yleensä pidetään sitä, että niiden avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto. Se on myös tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Kyselytutkimukseen liittyy myös heikkouksia. Tavallisimmin aineisto pidetään pinnallisena, eikä ole mahdollisuutta varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen. (Hirsjärvi, ym. 2007, 19.)

Kyselyssä kysymykset voivat olla monenlaisia; strukturoituja, puolistrukturoituja, monivalintakysymyksiä tai avoimia kysymyksiä. Tutkimustehtävän mukaisesti tavoitteena oli selvittää mitä on perhetyö vastaanottokeskuksessa. Aikaisempaa tietoa ei ole olemassa, vaan tieto ja käsitykset aiheesta ovat vastaanottokeskuksissa. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hänellä on todella mielessään (Hirsjärvi, ym. 2007, 196). Avoimet kysymykset antavat vastaajan näkemysten ja ”äänen” päästä näkyviin, ilman valmista ennakkokäsitystä tai asennetta aiheesta. Avoimet kysymykset tuntuivat näin ollen tämän tutkimuksen aineiston keruumenetelmänä riittäviltä. Kysymykset pyrittiin laatimaan niin, että ne ovat mahdollisimman neutraaleja. Avointen kysymysten avulla on parhaimmillaan mahdollista saada laaja-alaista tietoa aiheesta.

Kysymyslomake ja sen saatekirje (liite 2) lähetettiin tammikuussa 2012 sähköpostitse tutkimusluvan antaneisiin vastaanottokeskuksiin. Kysymysten välitystavaksi valittiin, sähköposti, koska se on helppoa, nopeaa ja nykyaikainen lähetystapa.

Kysely lähetettiin vastaanottokeskusten johtajille, joita sitten ohjeistettiin välittämään sähköposti sitä koskeville työntekijöille. Kyselyn välittäminen eteenpäin jäi siis jokaisen johtajan vastuulle. Kyselylomake lähetettiin johtajille, koska sen ajateltiin tuovan lisää painoarvoa kyselyyn vastaamiseen. Toinen vaihtoehto olisi ollut lähettää kysymykset suoraan sosiaalityöntekijöille. Toisaalta oli tärkeää, että kysymyksiin vastaavat myös perheiden kanssa työtä tekevät ohjaajat. Heidän tavoittaminen johtajien välityksellä tuntui hyvältä vaihtoehdolta. Lisäksi eri vastaanottokeskusten ohjaajista ei ole

olemassa kattavaa ja ajantasaista yhteystietolistaa. Kysely lähetettiin myös Kotkan vastaanottokeskuksen työntekijöille, joita oli kaksi vastaavaa ohjaajaa, sosiaali-ohjaaja ja kaksi ohjaajaa.

Vastauksia kyselyyn tuli aluksi mukavan paljon. Vastausaikaa jouduttiin kuitenkin jatkamaan ja vastauksia vielä ”karhuamaankin”, jotta vastausten määrää saatiin nostettua. Vastausten lähetystapana oli sähköposti. Vaikka vastaajien nimet tulivat julki sähköpostiviesteissä tutkijalle, ei niillä ole mitään merkitystä opinnäytetyön kannalta, eikä niitä ole syytä julkistaa missään tilanteessa. Tuloksissa vastaanottokeskusten nimillä ei myöskään ole mitään merkitystä. Tavoitteena oli selvittää, mitä perhetyö on ja kuinka sitä tehdään, ei eritellä miten sitä tehdään eri vastaanottokeskuksissa.

Aineiston hankinnan toisena menetelmänä käytettiin asiantuntijajoukon eli Kotkan vastaanottokeskuksen perhetyön työryhmän asiantuntijakeskustelua. Toteutetun kyselyn vastausten pohjalta käytiin helmikuussa 2012 keskustelu, jonka tarkoituksena oli arvioida saatuja vastauksia ja reflektoida niitä Kotkan vastaanottokeskuksessa tehtävään perhetyöhön.

Vastaanottokeskuksiin lähetetyn kyselylomakkeen saatekirjeessä kerrottiin, että kyselyn vastauksista tehdään kooste, joka lähetetään keskuksiin arvioitavaksi ja kommentoitavaksi. Opinnäytetyön edetessä alkuperäiseen suunnitelmaan tuli muutoksia, jonka johdosta koostetta ei lähetetty. Asiantuntijajoukkona päätettiin käyttää Kotkan vastaanottokeskuksen perhetyön työryhmää, jota kutsutaan tässä tutkimuksessa asiantuntijaryhmäksi. Valmis opinnäytetyö on kuitenkin tarkoitus lähettää jokaiseen vastaanottokeskukseen, jolloin alkuperäinen ajatus osittain toteutuu.

4.4 Tutkimusjoukko

Tutkimustehtävään pyrittiin saamaan vastaus vastaanottokeskusten työntekijöiden näkemysten avulla. Tutkimusjoukkona olivat eri puolella Suomea sijaitsevien vastaanottokeskusten aikuisyksiköiden ohjaajat, sosiaali-ohjaajat ja sosiaalityöntekijät. Tutkimusjoukkoon kuuluivat myös Kotkan vastaanottokeskuksen työntekijät; kaksi ohjaajaa, kaksi vastaavaa ohjaajaa ja sosiaali-ohjaaja.

Tutkimusjoukko rajattiin aikuisyksiköihin, koska niiden määrä oli sopiva. Vastaanotto toiminnan piirissä on myös ryhmäkoteja ja tukiasumisyksiköitä, joihin majoitetaan

yksin ilman huoltajaa Suomeen saapuneita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Tutkimuksessa haluttiin kuitenkin selvittää nimenomaan aikuisyksiköissä tehtävää perhetyötä. Aikuisyksiköitä oli tutkimuksen tekovaiheessa 22, mukaan lukien Kotkan vastaanottokeskus. Asiakkaat kohderyhmänä rajattiin tästä tutkimuksesta pois. Se on mielenkiintoinen, aivan oman tutkimuksen arvoinen aihe.

Tutkimusluvat haettiin syksyllä 2011. Tätä varten laadittiin vapaamuotoiset tutkimuslupahakemukset (liite 1), jotka lähetettiin sähköpostitse jokaisen vastaanottokeskuksen johtajalle. Vapaamuotoiseen hakemukseen päädyttiin, koska olisi ollut aikaa vievää selvittää jokaisen vastaanottokeskuksen tai kyseisen paikkakunnan käytännöt tutkimusluvan hakemiseen. Vastaanottokeskusten johtajat antoivat tutkimusluvan sähköpostitse vastauslähetyksessä tai allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen, ja lähettivät sen sähköpostitse tai postitse tutkijalle. Helsingin vastaanottokeskuksen neljää yksikköä koskien oli tutkimuslupaa haettava kirjallisesti Helsingin kaupungin sosiaalivirastosta. Tutkimusluvan antoi kaikkiaan 14 vastaanottokeskusta. Tutkimusjoukko muodostui siis lopulta 15:sta vastaanottokeskuksesta Kotkan vastaanottokeskus mukaan lukien.

Tutkimusluvan antaneista 14 vastaanottokeskuksesta kaksi (2) jätti vastaamatta kyselyyn. Samasta vastaanottokeskuksesta saattoi tulla useampia vastauksia. Kotkan vastaanottokeskuksen työntekijöistä kyselyyn vastasi kaksi (2) työntekijää. Vastaajista sosiaalityöntekijöitä oli kuusi (6), sosiaaliohjaajia kolme (3), ohjaajia kuusi (6) ja yksi vastaava ohjaaja. Kaiken kaikkiaan vastaukset olivat hyvin vaihtelevan pituisia, kuten avointen kysymysten vastausten voi odottaa olevan.

Kotkan vastaanottokeskuksen asiantuntijakeskustelun kokoonpanoon osallistui sosiaaliohjaaja, kaksi vastaavaa ohjaajaa sekä itse tutkimuksen tekijä. Perhetyötä tekevä ohjaaja ja sairaanhoitaja eivät valitettavasti päässeet osallistumaan keskusteluun. Normaalisti he kuuluvat perhetyön työryhmään. Keskustelu käytiin kyselyn vastauksista tehdyn koosteen pohjalta.

4.5 Aineiston analyysimenetelmä

Opinnäytetyön aineisto analysoitiin induktiivisesti eli aineistolähtöisesti sisällönanalyysiä hyväksikäyttäen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä yhdistellään käsitteitä pyrkimyksenä saada vastaus tutkimustehtävään. Analyysi perustuu tulkinnalle ja päät-

telylle, ja etenee empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 115.) Aineistolähtöisen analyysin pyrkimyksenä on luoda tutkimusaineistosta teorettinen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95).

Sisällönanalyysin avulla aineistoa voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Analyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan yleinen ja tiivistetty kuvaus. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa etsitään tekstin merkityksiä ja pyritään kuvaamaan aineiston sisältöä sanallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 104, 106.) Aineiston analyysin tarkoituksena on selkeyttää aineistoa ja näin tuottaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä kadottamatta sen sisältämää merkityksellistä tietoa.

Jotta aineistosta oli mahdollista saada, paitsi vastaus tutkimustehtävään, myös uutta näkökulmaa tutkittavaan asiaan, päätettiin analyysivaiheessa tarkastelun kohteeksi ottaa myös asiakkaan näkökulma. Vaikka opinnäytetyössä ei selvitetty erikseen asiakkaiden näkökulmaa perhetyöstä, oli aineistosta mahdollista poimia asioita, jotka kertoivat asiakkaiden tarpeista.

Aineiston analysointi alkoi sen huolellisella läpilukemisella useaan kertaan. Tavoitteena oli aineiston sisäistäminen ja ajatustyön tekeminen. Tämän jälkeen vastaukset yhdistettiin kyselylomakkeen kysymysten mukaisesti yhteen. Aineiston analyysiä jatkettiin aineiston redusoinnilla eli pelkistämällä. Aineistoa tiivistettiin kirjoittamalla ylös pelkistetyt lausumat, jättäen pois epäolennaiset asiat.

Pelkistämisen jälkeen lausumat ryhmiteltiin eli klusteroitiin aineistosta nouseviin teemoihin. Samaa tarkoittavat käsitteet ja asiat koottiin saman luokan alle ja nimettiin käsitteellä, joka parhaiten kuvasi luokan sisältöä. Luokittelun seurauksena aineisto tiivistyi. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä koodattu alkuperäisaineisto käydään tarkasti läpi ja etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi sekä nimetään luokan sisältöä kuvaavalla nimikkeellä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112.)

Aineistosta tehtiin myös kaksi käsitekarttaa. Käsitekartat auttoivat hahmottamaan perhetyötä eri näkökulmista, ja kokosivat aineistosta esiin tulevat asiat. Toisen käsitekartan keskiössä oli asiakas ja toisen perhetyö.

Seuraavaksi aineiston analyysiä jatkettiin abstrahoimalla aineistoa. Aineiston abstrahoinnissa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto, jonka perusteella muodostetaan teoreettinen käsitteistö. Abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston näkökulmasta on mahdollista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114.) Tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta, ja vertaa teoriaa ja johtopäätöksiä kokoajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostaessaan. Abstrahoinnin tuloksena saatiin aineistosta käsitteet perhetyön sisältö, perhetyön periaatteet ja perhetyöntekijän ammatillinen osaaminen. Tulokset esitellään näiden käsitteiden mukaisesti.

Kotkan vastaanottokeskuksen perhetyön työryhmän asiantuntijakeskustelusta kirjoitettiin muistiinpanot käsin. Keskustelusta syntynyt aineisto oli pieni, eikä sitä erityisemmin analysoitu. Keskustelusta nousseet teemat käsitellään tulososassa oman otsikon alla.

5 TULOKSET

5.1 Perhetyötä ohjaavat periaatteet

Aineistosta on poimittavissa periaatteita, joiden voidaan katsoa vaikuttavan perhetyön taustalla. Aineistosta nousee selvästi asiakaslähtöisyys. Perheet pyritään ottamaan huomioon kokonaisvaltaisesti kaikkine perheenjäsenineen. Perhetyötä tehdään asiakkaiden tarpeiden mukaisesti ja työ ”räätälöidään” jokaisen perheen mukaan. Eräs työntekijä kertoi näkemyksensä perhetyöstä:

”Perhettä kaikkine jäsenineen tulisi kuulla, ja miettiä miten heidän tarpeisiin voidaan kaikista parhaiten vastata, vaikka resurssit ovat rajalliset.”

Toki myös asiakkaan näkökulmasta asiakaslähtöinen työote on tärkeä. Se antaa asiakkaalle mahdollisuuden vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. On tärkeää tulla kuulluksi ja saada ilmaista toiveitaan ja tuen tarpeita.

Asiakaslähtöisyyden käsite on vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon työtä ohjaava periaate. Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden kuulemistä. Asiakaslähtöisyyden voi nähdä perhetyössä periaatteena, jossa perheet, aikuiset ja

lapset ovat asiakkaina itsenäisiä ja aktiivisia toimijoita. Tällöin perhetyötä voidaan tarkastella perhelähtöisestä, aikuislähtöisestä ja lapsilähtöisestä näkökulmasta. (Järvinen, ym. 2007, 17.) Myös tämän opinnäytetyön aineistosta on löydettävissä näitä näkökulmia.

Perhelähtöisyys edellyttää perheen ja työntekijän tasavertaisuutta, ja perheen mukaan ottamista keskusteluun ja päätöksentekoon. Perhelähtöisyydessä nähdään, että perhe ja sen jäsenet ovat oman tilanteensa ja arkensa asiantuntijoita. (Järvinen, ym. 2007, 17.) Lapsen ja perheenjäsenten asiantuntijuutta omassa asiassa ei voi sivuuttaa. Tälle lähtökohdalle perustuu jaettu asiantuntijuus. (Heino 2008, 47.) Aineiston perusteella vastaanottokeskuksissa ajatellaan, että asiakas itse on oman asiansa paras asiantuntija. Nähdään, että tärkeää on asiakkaan tasavertainen ja kunnioittava kohtaaminen. Näin kuvasi eräs aineiston työntekijä omaa näkemystään asiasta:

”Henkilökohtaisesti pidän tärkeänä sitä, että asiakasta pidetään oman asiansa parhaana asiantuntijana, eikä häntä lähdetä suoraan neuvomaan ylhäältä alaspäin, vaan hänet kohdataan ennen kaikkea tasavertaisena ihmisenä.”

Perhenäkökulman tulisi maahanmuuttajatyössä yleisestikin toteutua siten, että perheen ongelmat ja tarpeet otettaisiin huomioon kokonaisuutena ja että perhettä ymmärrettäisiin ja tuettaisiin kulttuurisesti sensitiivisellä tavalla. (Alitolppa-Niitamo, Moallin & Novitsky 2005, 84.) Kulttuurisensitiivisyys tulee selkeästi esille aineistosta. Perheiden omaa kulttuuria kunnioitetaan ja sallitaan heidän toimia kuten parhaaksi näkevät. Toisaalta perheille kerrotaan myös vaihtoehtoisista tavoista hoitaa asioita, mutta heitä ei pakoteta toimimaan esimerkiksi, kuten valtaväestö toimii.

Lapsen edun huomioiminen on perhetyön taustalla vaikuttava keskeinen tekijä. Pohjimmiltaan lapsen etuhan on se, minkä takia perhettä tuetaan. Aineiston perusteella lapsen edun huomioimista ja mielessä pitämistä kaikessa perheiden kanssa tehtävässä työssä pidetään erittäin tärkeänä.

Aineistosta kävi ilmi, että hyvin vahvasti keskuksissa ajatellaan asiakkaan oman vastuun olevan ensisijainen. Asioita ei lähdetä tekemään asiakkaan puolesta, vaan asiakkaita tuetaan oma-aloitteisuuteen ja toimimaan itsenäisesti. Rädyn (2002, 122) mukaan työntekijän on joskus vaikea tasapainotella tarpeellisen ja liiallisen tuen välillä.

Vaarana on asiakkaan passivoituminen siten, ettei hän myöhemmin osaakaan toimia. Asiakasta voidaan siis ohjata ja neuvoa tekemään jokin asia, mutta hänen itsensä on se suoritettava.

5.2 Perhetyön sisältö

5.2.1 Ohjaustyö

Aineiston perusteella vastaanottokeskuksissa perhetyöhön ajatellaan laajasti kuuluvan kaikki perheiden kanssa tehtävä työ. Koko työyhteisön koetaan olevan mukana. Näin ollen perhetyöhön kuuluvat myös aiemmin teoriaosuudessa mainitut vastaanotto- lain mukaiset turvapaikanhakijoiden peruspalvelut ja niissä opastaminen.

Asiakkaan näkökulmasta ajateltuna peruspalvelut sisältävät kaiken välttämättömän elämisen ja toimeentulon turvaksi. Hän tarvitsee katon päänsä päälle, rahaa ruokaan ja vaatteisiin, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä ohjausta turvapaikkaprosessissa. Osa asiakkaista saattaa tulla hyvinkin alkeellisista ja turvattomista olosuhteista. Vastaanotto- keskuksen joskus tyydyttävätkin asuinolosuhteet saattavat olla asiakkaan näkökulmas- ta paremmat kuin hyvät ja tuovat hänen kaipaamaansa turvaa. Aina ei kuitenkaan näin ole, vaan asiakas saattaa hyvinkin painokkaasti vaatia parempaa elämisen tasoa. Lie- nevätkö tähän syynä tottumukset paremmasta elintasosta vai toiveet asioiden huomata- vastasta paranemisesta uudessa maassa?

Vastaanottokeskusten ohjaajien tehtävä on ohjata, opastaa ja neuvoa asiakkaita vas- taanottopalveluissa, sekä kaikissa mahdollisissa muissa arkeen liittyvissä asioissa. Kaikkien ohjaajien katsotaan osallistuvan työhön perheiden kanssa normaalilla joka- päiväisellä ohjaustyöllä, havainnoimalla perheitä ja pitämällä infotilaisuuksia tai ta- paamisia. Ohjaajien työn merkitystä kuvattiin aineistossa näin:

”Ohjaajat ovat perheiden saavutettavissa suurimman osan vuorokaudes- ta. Arkipäivän keskustelutuokiot ja käytännön asioiden hoitaminen (asuminen, harrastukset, konfliktien selvittely jne.) ovat tärkeä osa per- heiden kansa tehtävää työtä.”

Ohjaustyö on siis pitkälti arjessa ja sen hallinnassa tukemista erilaisin keinoin. Ohjaa- jat ohjaavat ja kannustavat arkipäivän askareissa sekä kertovat perheille erilaisista lä-

hiympäristössä sijaitsevista palveluista, leikkipuistoista ja tapahtumista. Perheitä kannustetaan osallistumaan tapahtumiin ja liikkumaan itsenäisesti keskuksen ulkopuolella. Tarvittaessa ohjaaja voi lähteä mukaan saattajaksi.

Esikoulu- ja kouluikäisille lapsille järjestetään koulupaikat sekä ohjeistetaan ja tuetaan vanhempia niihin liittyvissä asioissa. Yhteistyötä tehdään esikoulun ja koulujen kanssa.

Jokaisen asiakkaan toiveena sekä tavoitteena on itsenäisyys uudessa maassa, vieraassa kulttuurissa. Ohjaajien ja muiden työntekijöiden tuki on tärkeä, kun uskallusta lähteä toimimaan keskuksen ulkopuolella ei aina ole. Tavoitteena jokaisella perheellä on elää tilanteeseen nähden mahdollisimman normaalia arkea. Lapset käyvät koulua, mutta vanhemmilla ei välttämättä ole mitään toimintaa, joka rytmittäisi arkea. Vastaanottokeskuksen tehtävä on järjestää työ- ja opintotoimintaa, johon asiakkaat ovat velvoitettuja osallistumaan. Se ei kuitenkaan riitä asiakkaiden aktivoimiseen jokaisena arkipäivänä. Jotkut asiakkaat pyrkivät hakeutumaan palkkatöihin tai opiskelemaan. Perhetyö voi olla asiakkaan tukena myös työhön, opintoihin tai harrastuksiin hakeutumisessa.

5.2.2 Psykososiaalinen tuki

Perhetyö vastaanottokeskuksissa sisältää perheiden psykososiaalista tukemista. Perheitä pyritään tukemaan keskustelujen avulla jaksamaan turvapaikkaprosessin ajan. Psykososiaalinen tuki kuuluu erityisesti sosiaalityöntekijän ja terveydenhoitajan tehtäviin, mutta ohjaajat käyvät monesti samanlaisia keskusteluja. Monesti spontaanit tapaamiset ja huomion osoitus ovat miltei tärkeämpiä asiakkaalle, kuin erityisesti keskustelua varten järjestetty tilanne.

Aineiston mukaan perhetyön ajatellaan olevan rinnalla kulkemista sekä tavoitettavissa ja läsnä olemista. Asiakkaalle on tärkeää tulla kuulluksi ja tuntea, että välitetään. Silloin tulee tunne, että on arvokas ihminen. Keskustelut sosiaalityöntekijöiden ja ohjaajien kanssa ovat tärkeitä. Monella asiakkaalla ei ole ystäviä, ja koko sosiaalinen verkosto on jäänyt kotimaahan. Vastaanottokeskuksen henkilökunnan läsnäolo tuo turvallisuuden tunnetta. Joskus henkilökunnan jäsenet saattavat tuntua jopa perheenjäseniltä.

Psykososiaalisen tuen tarve on asiakkailta merkittävä. Onhan jokainen asiakas kriisissä saavuttuaan uuteen maahan, jätettyään taakseen tutun ja turvallisen kulttuurin, kie-

len ja tukiverkoston. Eräs työntekijä kuvasi perheiden tilannetta odotusaikana seuraavanlaisesti:

”Turvapaikkaprosessin aikana perheen tilanne voi muuttua laidasta laitaan. Pitkät odotusajat prosessissa ja traumaattiset stressireaktiot aiheuttavat muutoksia perhe-elämässä.”

Psykososiaalisen tuen tarve usein lisääntyy kielteisen päätöksen saamisen jälkeen. Onko työntekijöillä kuitenkaan tarpeeksi resursseja vastata asiakkaiden tarpeeseen? Usein pelkkä kuunteleminen riittää. Asiakkaalle tulee tunne, että hänestä välitetään ja hän saa purkaa pahaa oloaan. Työntekijöiltä tulisi löytyä enemmän aikaa olla aidosti kuunnellen läsnä ja tukena asiakkaiden arjessa.

5.2.3 Menetelmät

Alkutapaaminen ja kartoitus Majoituksen jälkeen pyritään tapaamaan asiakasperhe melko pian. Perheelle pidetään alkutapaaminen, jossa kerrotaan yleisesti vastaanottokeskuksessa asumisesta, talon säännöistä ja palveluista, vastaanottorahan hakemisesta sekä lähialueen palveluista. Alkutapaamisen sisältämät asiat vaihtelevat keskusten mukaan. Ensimmäisessä tai viimeistään seuraavissa tapaamisissa pyritään kartoittamaan perheiden selviytymistä arjessa sekä mahdollisia ongelmakohtia. Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä ja terveydenhoitaja järjestävät jokaisen perheen kanssa omat tapaamisensa. Eräs työntekijä kertoi kartoituksen merkityksestä:

”Perheen tilanteen kartoittaminen heti alkuun on hyvin tärkeää, siitä tietää miten jatketaan.”

Kaikki perheet eivät tarvitse normaalia enempää tukea ja apua arjessaan. Mikäli kuitenkin perheen todetaan tarvitsevan enemmän tukea, sitä pyritään järjestämään erilaisin keinoin. Näitä perheitä aineistossa kutsuttiin erityistä tukea tarvitseviksi perheiksi. Tällä tarkoitetaan perheitä, joissa on esimerkiksi paljon lapsia, sairauksia, vanhemmillä on mielenterveysongelmia tai he tarvitsevat paljon tukea vanhemmuudessa. Sillä tarkoitetaan myös yksinhuoltajaperheitä, perheitä, joissa on vammaisen lapsi tai ensisynnyttäjiä. Näiden perheiden katsotaan tarvitsevan paljon tukea, joten heidän kanssa työskennellään suunnitellusti ja yhteistyössä vastaanottokeskuksen moniammatillisessa tiimissä. Tarvittaessa otetaan yhteyttä lastensuojeluun.

Erityistä tukea tarvitseville perheille voidaan nimetä omaohjaaja, ellei vastaanottokeskuksessa ole perhetyötä tekevää ohjaajaa erikseen. Heille voidaan tarjota esimerkiksi muita enemmän lastenhoitoapua sekä konkreettista ohjausta arjen toiminnoissa, ja heidän luokse tehdään enemmän kotikäyntejä.

Aineiston perusteella perhetyötä pyritään tekemään perheiden tarpeiden mukaan, suunnitelmallisesti ja yhteistyössä perheen kanssa. Perhetyön kuitenkin toivotaan olevan entistä suunnitelmallisempaa. Aineistosta oli vaikea poimia varmuudella sitä, tehdäänkö suunnitelmallista perhetyötä kaikkien perheiden kanssa, vai ainoastaan erityistä tukea tarvitsevien kanssa. Aineistosta ei myöskään selvinnyt, että tavataanko kaikkia perheitä säännöllisesti vai vain erityistä tukea tarvitsevia perheitä. Se lienee laajalti resurssikysymys. Lisäksi asiaan vaikuttaa se, onko keskus niin sanottu transit-keskus, joissa perheet viipyvät lyhyitä aikoja odottaen siirtoa toiseen keskukseseen. Tällöin ei pitkäjärjenteistä suunnitelmaa yleensä tehdä.

Kotikäynnit Perheisiin tehdään kotikäyntejä, joiden tavoitteena on pysyä selvillä perheiden tilanteesta ja kuulumisista. Aina kotikäynneillä ei tarvitse olla edes mitään varsinaista asiaa, vaan pelkkä kuulumisten vaihto riittää ja on tärkeää asiakkaalle. Monet asiakkaat kokevat olonsa yksinäiseksi, kun perhettä, sukua ja sosiaalista verkostoa ei ole ympärillä. Kotikäynnit kertovat työntekijälle paljon perheen arjen hallinnasta. Voidaan havainnoida kodin siisteyttä ja muita arjen hallintaan liittyviä asioita. Kotikäynneillä voidaan lapset ottaa hyvin huomioon. Perheen omassa ympäristössä perhetyöntekijä voi havainnoida ja auttaa vanhempia huomaamaan tilanteet, joissa on mahdollista toimia toisin (Järvinen, ym. 2007, 130).

Joissakin vastaanottokeskuksissa perheet asuvat ns. satelliittiasunnoissa eli tavallisessa kerrostalossa vastaanottokeskuksen vuokraamissa asunnoissa. Kotikäyntien merkitys on suurempi näiden perheiden kohdalla. Heitä ei tapaa yhtä useasti kuin keskuksessa asuvia perheitä.

Aineistosta nousi esille, että perhetyön tulisi olla kotikäyntejä, keskusteluja, ohjaamista ja yhteistä pohdintaa ongelmatilanteiden selvittämiseksi. Kotikäyntien tulisi olla säännöllisiä ja kattaa kaikki perheet. Haasteena on kuitenkin se, miten kaikkia perheitä ehditään tavata säännöllisesti. Tulisiko perhetyön keskittyä vain perhetyötä todella tarvitseviin perheisiin lastensuojelun perhetyön kaltaisesti? Mikäli halutaan ennaltaehkäistä perheiden väsymistä ja ongelmia, tulisi kuitenkin kaikkia perheitä tukea.

Vanhemmuuden tukeminen Perhetyöhön kuuluu olennaisena osana vanhemmuuden tukeminen. Se sisältää lasten huolenpidossa ja kasvatuksessa ohjaamista erilaisin menetelmin. Vastaanottokeskuksessa perheitä ohjataan, joskus jopa kädestä pitäen, pukemaan lapsia Suomen sääolojen mukaisesti, ulkoilemaan säännöllisesti, pitämään yllä päivärhythmiä ja leikkimään lasten kanssa.

Perheiden kokema stressi ja väsymys, aiheuttavat tuen tarvetta lasten hoidon ja kasvatuksen alueilla. Ei välttämättä ole niin, etteivät vanhemmat osaisi hoitaa ja kasvattaa lapsiaan. Muutto uuteen kulttuuriin on niin suuri elämänmuutos ja huoli tulevaisuudesta heikentävät vanhempien läsnäoloa vanhempina. Joskus on tietysti niinkin, ettei vanhemmuuden taitoja ole. Eerikiharjun ja Vahteran (2011, 64) opinnäytetyön mukaan elämänvaiheisiin ja perhesuhteisiin liittyvissä tuen tarpeissa korostui tarpeiden tilannesidonnaisuus. Tuen tarpeen määrä saattoi vaihdella tilanteen mukaan. Tutkimus osoitti, että perheet tarvitsevat tukea vanhemmuuteen ja lasten kasvatukseen.

Turvapaikanhakijaperheiden tilanteita koskevan tutkimuksen (Sourander 2007, 483) mukaan perheenjäsenten suhteet olivat usein ongelmallisia, puolisoit olivat etäännyneet toisistaan, tai vanhempien ja erityisesti nuoruusikäisten lasten välillä oli vakavia ristiriitoja. Vanhemmuuden roolin säilyttäminen oli erityisen vaikeaa pienten lasten vanhemmille. Ongelmallisinta tämä oli yksinhuoltajille ja niille vanhemmille, joilla oli vakavia ristiriitoja tai toinen puolisoista oli joutunut kidutuksen uhriksi. Myös Laura Huttusen (2002, 337) tutkimuksessa kerrotaan, että uudessa paikassa ja maisemassa perhe joutuu järjestämään suhteensa uudelleen, niin keskinäiset suhteensa kuin suhteensa ulkomaailmaan. Tämä aiheuttaa haasteita vanhemmuudelle.

Erityisesti lapsille perheen antama turvallisuus on keskeisen tärkeä suojaava tekijä. Alle kouluikäisten lasten kohdalla vanhempien tarjoaman perushoidon ja turvan tarve on merkittävä. Lasten kasvaessa kasvatuksellisten asioiden ja rajoittamisen merkitys kasvaa. Koululaiset tarvitsevat tukea koulunkäynnissä ja murrosikäiset rajojen asettamista. Vastaanottokeskuksen perhetyö tukee vanhempia näissä haasteissa.

Tietysti vanhemmat tarvitsevat myös tietoa vanhempana olemisesta Suomessa. Esimerkiksi lastensuojelulaista ja lasten ruumiillisen kurittamisen lainvastaisuudesta kerrotaan. Salon (2012, 43) tutkimuksessa tuli esille perheiden lapsiin kohdistuvaa fyysistä kurinpitoa. Se oli monien kotimaassa yleinen käytäntö. Lapset tuntuivat olevan myös ns. oman onnensa nojassa. Lapset liikkuivat piholla ja käytävillä ilman aikuista.

Lasten liikkuminen vastaanottokeskuksen alueella valvomatta on ollut yleinen ongelma ja valistamisen aihe ainakin Kotkan vastaanottokeskuksessa, erityisesti kesäisin. Vanhemmat eivät valvo lapsia ja heidän tekemisiään. He luottavat siihen, että työntekijät vahtivat lapsia tai suhtautuvat muuten huolettomasti lasten tekemisiin.

Aineistossa tuotiin esille myös äitien tukeminen. Perheen äiti on yleensä perhettä koossa pitävä tekijä, jonka hyvinvointiin tulee panostaa. Kun äiti voi hyvin, voi myös muu perhe hyvin. Päivi Ristimäki (2011, 91) omassa tutkimuksessaan lapsen edusta vastaanottotoiminnan sosiaalityössä pohtii naisen asemaa suhteessa lapsen etuun. Monet perheet tulevat kulttuurista, jossa perheen ”pää” on mies ja nainen hoitaa kodin ja lapset. Lapsen edun mukaista on, että myös äidillä on rooli perheessä tasavertaisena toimijana, naisena ja perheen jäsenenä. Tätä tapaa kannustaa pohjoismainen yhteiskuntajärjestelmämme. Tästä ajattelutavasta tulee informoida koko perhettä, koska lapsen etu on, että äiti perheessä voi hyvin eikä häntä kahlita kotiin.

Kerhot Vastaanottokeskuksissa tai niiden ulkopuolella järjestetään erilaisia kerhoja, joihin lapset ja vanhemmat voivat osallistua. Kerhoja järjestetään joko oman henkilökunnan voimin, yhteistyössä vapaaehtoisten, järjestöjen tai yhdistysten kanssa tai ostopalveluna. Lastenkerhojen tarkoituksena on aktivoida lapsia, mutta samalla antaa myös vanhemmille omaa aikaa tai mahdollistaa vanhempien osallistuminen suomen kielen opetukseen. Vastaanottokeskuksesta ja resursseista riippuen lastenkerhot ovat tarkoitettu kaikille lapsille tai tietyllä perusteella valituille lapsille.

Perhekerhoon tai äiti-lapsikerhoon osallistuvat vanhemmat yhdessä lasten kanssa. Niissä vanhemmat mallioppivat lasten kanssa toimimista, ja leikkimistä, mutta myös lasten rajoittamista, ja ohjaamista, ilman ruumiillista kurittamista. Kotkan vastaanottokeskuksessa on ollut käytäntönä tutustuttaa uudet perheet kunnallisen avoimen päiväkodin toimintoihin. Edellä mainittujen hyötyjen lisäksi, vanhemmilla on mahdollisuus tutustua suomalaisiin vanhempiin, ja lapsilla leikkiä muiden lasten kanssa.

Keskusteluryhmät Osassa vastaanottokeskuksista järjestetään keskusteluryhmiä, joissa naiset keskenään voivat keskustella erilaisista aiheista. Asiakkaat kokevat saavansa niistä monenlaista hyötyä. Keskusteluryhmiä järjestetään joko oman henkilökunnan voimin tai yhteistyössä ulkopuolisten tahojen kanssa. Ryhmissä voi olla monenlaisia aiheita, kuten eräs vastaaja kertoi:

”Olemme järjestäneet syksystä lähtien kieliryhmittäin vanhempainryhmiä. Aiheina olivat lasten kasvattaminen ja hoitaminen Suomessa, perheväkivalta, lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja siltä suojeleminen, naisen asema ja oikeudet Suomessa sekä kaikki ne kysymykset mitä naiset ryhmässä esittivät. Naiset ovat pitäneet ryhmiä erittäin tärkeinä monella tavalla. Tiedon saaminen, oman ajan saaminen, sekä vertaistuki ovat koettu hyödyllisiksi.”

Eräs työntekijä kertoi, että heillä on suunnitelmissa järjestää keskusteluryhmiä tai kerhoja koko perheelle, isät mukaan lukien. Isät ovat monessa kulttuurissa perheen pääasemassa, mutta usein kaikki toiminta ja tuki on enemmän kohdistettu äitiin tai lapsiin. Isiä ei tule suinkaan unohtaa.

Vapaa-ajan toiminta Vastaanottokeskukset järjestävät asiakkailleen erilaista vapaa-ajantoimintaa, kuten retkiä, juhlia ja tapahtumia. Järjestämiseen saattaa osallistua myös paikallinen seurakunta tai järjestöt. Lapsille ja aikuisille voidaan lainata esimerkiksi liikuntavälineitä ja pelejä. Asiakkaita ohjataan ja kannustetaan myös erilaisten harrastusten pariin tai työharjoitteluun.

Vapaa-ajantoiminnalla on erittäin suuri merkitys asiakkaan hyvinvoinnin kannalta. Usein asiakkaat valittavat toimeettomuutta. Tekeminen ja toiminta vievät hetkeksi ajatuksia pois turvapaikkaprosessista ja odottamisesta. Myös Salon (2012, 40, 47) tutkimuksen mukaan haastateltavat turvapaikanhakijat tunsivat olevansa jumissa vastaanottokeskuksessa, ja olivat iloisia kaikesta, mikä sai ajatukset pois siitä. Haastateltavat kertoivat, että pystyvät hetkeksi unohtamaan huolensa ja murheensa tehdessään jotain, mikä vaatii keskittymistä.

Lastenhoitoapu Perheet voivat saada tarvittaessa lastenhoitoapua. Se järjestetään ohjaajien voimin tai ostopalveluna. Aineistosta oli vaikea tulkita, tarjotaanko lastenhoitoapua kaikille perheille, vai osalle, esimerkiksi erityistä tukea tarvitseville perheille. Se nähtävästi vaihtelee keskuksittain.

Elämäntilanne, stressi menneistä tapahtumista ja tulevaisuudesta vaikuttaa jaksamiseen arjessa. Oma aika ja lastenhoitoapu ovat ne asiat, joita asiakasperheet usein toivovat. Lastenhoitoapu on hyvä ja helppo keino ehkäistä suurempia ongelmia ja perheen tilanteen pahenemista. Aineiston perusteella vastaanottokeskuksissa nähdään, et-

tä vanhemmille olisi saatava enemmän omaa aikaa. Lastenhoitoavun tarve tulee selkeästi esille. Toisaalta työntekijät kokevat, ettei lastenhoitoon ole resursseja, tai ettei se kuulu ohjaajien työnkuvaan.

Dokumentointi Tärkeä osa perhetyötä, kuten mitä tahansa asiakastyötä on dokumentointi. Dokumentoinnin tärkeys nousi esiin aineistosta yhden työntekijän vastauksesta. Asiakirjojen kirjoittaminen on välttämätön osa perhetyötä. Dokumentointi palvelee työskentelyn suunnittelua ja arviointia. Se myös turvaa sekä työntekijän että asiakkaan aseman ja oikeudet, mikäli erimielisyyksiä tai tulkintaeroja ilmenee. (Järvinen, ym. 2007, 117.)

Aineistosta ei selvinnyt, onko vastaanottokeskuksissa käytössä perhetyön suunnitelmalomake. Suunnitelmalomake toimii hyvänä työvälineenä asiakkaan ja työntekijän välillä, apuna tavoitteiden asettamisessa sekä niiden arvioimisessa. Kotkan vastaanottokeskuksessa sitä ei ole, joten se on selkeä kehittämiskohde.

Havainnointi ja huolen puheeksi ottaminen Kuten jo aiemmin tuloksissa tuli ilmi vastaanottokeskuksissa koetaan kaikkien työntekijöiden osallistuvan perhetyöhön. Näin ollen havainnointiin osallistuvat kaikki työntekijät.

Huoli on käsite, joka on sekä työntekijöiden että asiakkaiden helppo ymmärtää. Se on käsite, jota voi käyttää lokeroimatta tai luokittelematta ihmistä. (Vilén, ym. 2010, 40.) Vastaanottokeskusten työntekijät toivat tässä yhteydessä esille luottamuksellisen asiakassuhteen merkityksen. Huolien puheeksi ottaminen on helpompaa, kun suhde asiakkaan ja työntekijän välillä on luottamuksellinen ja kunnioittava.

5.2.4 Moniammatillinen yhteistyöverkosto

Yhteistyötä tehdään vastaanottokeskuksen sisällä moniammatillisissa työryhmissä, mutta myös keskuksen ulkopuolisten tahojen kanssa. Yhteistyötahoihin lukeutuvat muun muassa koulut, neuvola, päiväkotit, lastensuojelu, poliisi, seurakunta, SPR, erilaiset järjestöt ja vapaaehtoiset, leikkipuistot, terveys- ja mielenterveyspalvelut, ensi- ja turvakoti, SOS-kriisikeskus, Kidutettujen kuntoutuskeskus ja lääkärit. Aineiston perusteella työ yhteistyötahojen kanssa on toimivaa ja sitä pidetään tärkeänä. Tapaamiset keskuksen sisällä moniammatillisen työryhmän kanssa ovat säännöllisiä. Tiedonkulku

henkilöstön välillä on oltava toimivaa. Tässä yhteydessä mainittiin myös hyvän tiedonkulun merkitys keskusten välillä, kun perheet siirtyvät keskuksista toiseen.

Yhteistyö vapaaehtoisten tai järjestöjen kanssa on osassa vastaanottokeskuksista vilkkaampaa kuin esimerkiksi Kotkassa. Suuremmissa kaupungeissa on varmasti helpompaa saada järjestöjä tai vapaaehtoisia mukaan työskentelemään turvapaikanhakijoiden kanssa. Suurissa kaupungeissa on myös enemmän mahdollisuuksia ja kenties halukkauttakin yhteistyöhön turvapaikanhakijoiden kanssa. Eräs työntekijä kertoi haasteista ulkopuolisten tahojen kanssa työskennellessä:

” Ammatillisesti yhteistyö on erittäin toimivaa keskuksessa työskentelevien ulkopuolelta tulevien henkilöiden kanssa. Sen sijaan maahanmuuttajien kuulumattomuus yhteiskuntamme palvelujärjestelmän piiriin tuottaa joskus esteitä yhteistyön toteutumiseksi. ”

Turvapaikanhakijoilla ei ole oleskelulupaa, eivätkä he kuulu normaalien kuntalaisten palveluiden piiriin. Esimerkiksi turvapaikanhakijalapsilla ei ole oppivelvollisuutta, eikä pienillä lapsilla oikeutta päivähoitopaikkaan. Terveystieteiden palveluista turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja välttämättömään terveydenhoitoon. Vastaanottokeskus voi tarvittaessa ostaa palveluita kunnalta tai yksityisiltä palvelun tuottajilta. Joskus käy niin, ettei yhteistyötä ole mahdollista tehdä tai se on hankalaa, koska kuntalaisten tarpeet menevät turvapaikanhakija-asiakkaan edelle.

Kuten tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa kerrottiin, vuoden 2011 lopulla voimaan tullessa vastaanottolaissa mainitaan erikseen lapsen edun huomioiminen vastaanotto-toiminnan asiakastyössä. Lastensuojelun tarpeessa olevien lasten ja perheiden huomioiminen vahvistui sitä kautta. Kunnan lastensuojelun on vastattava tarpeeseen.

5.3 Työntekijän ammatillinen osaaminen

Kuten jo aiemmin tuloksissa on käynyt ilmi, aineiston perusteella perhetyöhön vastaanottokeskuksissa osallistuu koko työyhteisö. Usein kuitenkin perheet tai perhetyö on yhden tai useamman ohjaajan vastuualueena. Aineistosta oli vaikeaa poimia tarkkaa lukumäärää siitä, kuinka monessa vastaanottokeskuksessa näin on, sillä sitä ei erikseen kyselyssä kysytty. Vastanneista noin seitsemän (7) kertoi heillä olevan nimetty erikseen perhetyötä tekevä ohjaaja tai ohjaajat, joilla vastuualueena on perhetyö.

Perhetyötä tehdään kunkin vastaanottokeskuksen sisällä yhdessä moniammatillisen tiimin kanssa. Tähän tiimiin kuuluvat sosiaalityöntekijä tai sosiaalihojaaja, sairaanhoitaja tai terveydenhoitaja, vastaava ohjaaja ja perhetyötä vastuualueenaan tekevät ohjaajat. Kokoonpano vaihtelee vastaanottokeskuksen mukaan. Iso osa työntekijän ammatillista osaamista on kyky toimia moniammatillisen työryhmän jäsenenä.

Vuorovaikutustaidot ovat olennainen osa työntekijän ammatillista osaamista perhetyössä. Ammatillisuus rakentuu sen ympärille. Parhaimmillaan ammatillisuus antaa turvan ja tuen, jonka avulla työntekijä pystyy asettumaan läsnäolevasti tilanteeseen sekä muokkaamaan ja jalostamaan ammatillista tietoaan asiakkaan tarpeiden mukaan (Vilén, ym. 2010, 91).

Kohtaamisen asiakkaan kanssa tulisi olla aitoa, ja tavoitteena olla luottamuksen rakentaminen ja saavuttaminen. Asiakkaat arvostavat aitoa ja tasavertaista kohtaamista. Vuorovaikutuksen tulisi olla kunnioittavaa, rehellistä ja avointa. Perhetyössä vuorovaikutus on työntekijän yksi väline. Näin omista näkemyksistään kertoivat kaksi työntekijää:

”On hyvä olla mahdollisimman kuunteleva, ja pyrkiä yhteisymmärryksessä ja rohkaisemalla löytämään vanhemman omia voimavaroja.”

”Olen kokenut, että kuuntelevalla otteella syntyy luottamus, joka kantaa pitkälle, ja jonka synnyttyä myös vaikeita asioita päästään käsittelemään.”

Vuorovaikutus on tapahtuma, jossa moni pieni osatekijä muodostaa itse vuorovaikutustilanteen. Ihminen viestii ympäristössään sekä verbaalisesti että non-verbaalisesti. (Järvinen, ym. 2007, 189.) Turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä ei aina löydy asiakkaan kanssa yhteistä kieltä, jolla kommunikoida. Jokapäiväisessä arjessa ei ole tulkkeja käytettävissä. Asioita pyritään parhaan mukaan selvittämään elekielellä, ellei yhteistä kieltä tai asiakkaan kieltä osaavaa maanmiestä löydy avuksi.

Työntekijän lisä- ja jatkokouluttautuminen on tärkeässä osassa ammatillisuuden vahvistumisen osalta. Aineistosta koulutuksen merkitys ei noussut erityisesti esiin. Eräs työntekijä kuitenkin mainitsi heidän keskuksessa toimivan psykososiaaliseen tukemiseen liittyvän koulutuksen.

5.4 Asiantuntijaryhmän keskustelu

Kotkan vastaanottokeskuksen perhetyön työryhmän jäsenistä koostuva asiantuntijaryhmä kokoontui keskustellakseen kyselystä saatujen vastausten pohjalta. Aineistosta nousi aiheena hyvin vahvasti ennaltaehkäisevä perhetyö. Ryhmä oli samaa mieltä muiden vastaanottokeskusten työntekijöiden kanssa siitä, että vastaanottokeskuksen perhetyö on luonteeltaan ennaltaehkäisevää. Ennaltaehkäisevään työhön tulisi kuitenkin panostaa enemmän. Monesti resurssien puutteen vuoksi työ painottuu korjaavaan työhön.

Vastaanottotoiminta on alati muuttuvaa riippuen turvapaikanhakijoiden saapumisesta maahan. Näin ollen vastaanottokeskusten määrän laajentaminen tai supistaminen vaikuttavat suoraan vastaanottokeskusten toimintaan. Lakisäätteiset palvelut on toki järjestettävä. Perheiden kanssa tehtävä ennaltaehkäisevä työ on kuitenkin yksi niistä osa-alueista, joista joudutaan usein tinkimään. Asiantuntijaryhmä keskusteli siitä, olisiko tähän haastavaan asiaan löydettävissä ratkaisuja, mutta yhdessä todettiin, että se on hankala ratkaista. Ylhäältä päin tulevien määräyksiä on noudatettava ja toimittava tilanteen mukaan. Aina on kuitenkin mahdollista pohtia mitä halutaan työssä painottaa. Mikäli jokin osa-alue nähdään tärkeänä, sille yleensä löytyy tapa toteuttaa.

Asiantuntijaryhmä keskusteli myös siitä, mitkä ovat erityispiirteitä vastaanottokeskuksen perhetyölle. Vastaanottokeskuksen työntekijät työskentelevät päivittäin asiakkaiden kanssa, jotka ovat eräänlaisessa kriisissä muutettuaan vieraaseen maahan ja kulttuuriin. Lisäksi turvapaikkaprosessi ja odottaminen ovat ahdistusta tuottava asia. Voidaan siis sanoa, että perhetyö on kriisissä elävien asiakkaiden kanssa tehtävää tukevaa ja ohjaavaa työtä. Perheitä on monesta eri kulttuurista ja he puhuvat eri kieliä. Tulkin kanssa työskentely on lähes jokapäiväistä. Lisäksi perhekäsitys, käsitys vanhemmuudesta ja lapsen hyvinvoinnista saattaa olla hyvinkin erilainen kuin meillä valtaväestöön kuuluvilla.

Ryhmä näki tärkeänä, että lastensuojelusta ja esimerkiksi perheväkivallasta tulisi kertoa asiakkaille enemmän. Nämä asiat ovat hyvin vieraita monelle asiakkaalle. Yhteisöllisissä kulttuureissa perheen sisäiset ongelmat on totuttu ratkaisemaan perheenjäsenten ja sukulaisten avulla lähiyhteisössä. Viranomaisten puuttumista perheen asioihin voi olla vaikea ymmärtää. Myös lapsikeskeinen lähestymistapa lastensuojelussa voi olla vieras. (Räty 2002, 174.)

Yhteisöllisyyden menetys on perheitä yhdistävä tekijä. Jokainen perhe on menettänyt oman tutun kotimaan yhteisönsä. Aineiston mukaan vastaanottokeskuksissa toivotaan vahvempaa yhteisöllisyyttä keskuksessa asuvien perheiden välille. Sitä miten yhteisöllisyyden lisäämiseen päästään, ei aineistossa kerrota. Vastaanottokeskuksessa oman kulttuurin- ja kieliryhmän jäsenet usein tukevat toinen toisiaan. Eri kulttuurien välinen yhteisöllisyys jää vähemmälle. Yhdessä järjestetyt retket ja muu tekeminen kuitenkin tuovat eri kulttuurien edustajia yhteen ja ovat usein antoisia tapahtumia. Koko perheelle suunnatut yhteiset toiminnalliset tapahtumat tulivat aineistossakin toiveena esille. Yhteisöllisyyden vahvistaminen on selkeä kehittämiskohde. Olisi hyvä ideoida joko kapäiväiseen tai viikkoiseen arkeen tekemistä, joka voisi tuoda eri kulttuureista tulevia ihmisiä yhteen ja luoda yhteisöllisyyttä heidän välilleen. Tekemisen ei tarvitse olla mitään suuria tapahtumia, vaan jotain pientä ja arkipäiväistä.

Vastaanottokeskuksen sisällä tapahtuvan yhteisöllisyyden vahvistamisen lisäksi perheiden kannustaminen tutustumaan suomalaisiin perheisiin, on yksi varteenotettava kehittämiskohde, joka tuloksista nousi esille. Erilaisissa perhekerhoissa ja avoimissa päiväkodeissa on perheillä mahdollisuus tutustua valtaväestön perheisiin. Kenties vapaaehtoisten tai järjestöjen kautta tätä voisi kehitellä toimivammaksi. Aineiston perusteella yhteistyö vapaaehtoisten, seurakuntien ja erilaisten järjestöjen kanssa on toimivaa ja tärkeää. Isommissa kaupungeissa yhteistyön solmiminen eri tahojen kanssa on mahdollisesti helpompaa. Ainakin Kotkassa yhteistyötä esimerkiksi SPR:n kanssa voisi herätellä.

Sekä aineiston perusteella, että asiantuntijaryhmän mielestä perheiden oman toimintakyvyn tukemisen ja vastuun tulisi olla ensisijaisena tavoitteena. Tämä tuli esille jo aiemminkin tuloksissa. Jaana Salo totesi oman tutkimuksensa (2012, 52) aineiston pohjalta, että turvapaikanhakijoiden arjen ajalliset ja tilalliset rajat tuottavat laitosmaisuuksia ja passiivisuutta, joka johtaa jossain määrin turvapaikanhakijoiden omasta toimijuudesta luopumiseen. Kun arjessa ei ole toimintamahdollisuuksia eikä haasteita ja omat vaikutusmahdollisuudet ovat vähäiset, ei itse enää jaksa tai näe syytä kantaa vastuuta ja välittää. Tämä on todella konkreettisesti havaittavissa vastaanottokeskuksissa. Asiakkaiden on vaikea suoriutua yksinkertaisista arjen tehtävistä ja ohjaajien apua pyydetään hyvinkin pieniin asioihin. Asiakkaiden oman toimintakyvyn tukeminen saattaa siis olla joskus hyvinkin haastavaa, mutta erittäin tarpeellista. Eräs työntekijä kertoi oman ajatuksensa siitä, mitä perhetyön vastaanottokeskuksessa tulisi olla:

”Vastaanottokeskuksessa tapahtuvan perhetyön tulisi olla perheen omien voimavarojen löytämistä ja vahvistamista siten, että ihminen olisi eheämpi ja valmiimpi kohtaamaan elämän tuomia haasteita olipa edessä sitten kotoutuminen Suomessa tai paluu kotimaahan.”

Aineiston perusteella vastaanottokeskuksissa työskentelevät toivovat, että heillä olisi perheille enemmän aikaa. Koettiin, että perustyö vie liikaa aikaa ja on pois perhetyöstä. Nähtiin myös, että perhetyö on herkkä työntekijävaihdoiksi ja se helposti jää tekemättä, jos ei ole osaavia ja siitä kiinnostuneita työntekijöitä.

Asiantuntijaryhmän mielipide oli, että ulkopuolelta ostettu apu perheille on aina ulkopuolista. On asiakkaidenkin edun mukaista, että työntekijät eivät vaihdu ja tietävät perheiden taustat ongelmineen. Ryhmä näki tärkeänä vastaanottokeskuksen oman perheiden kanssa tehtävän työn kehittämisen ja erityisesti sen roolin ja tärkeyden korostamisen vastaanottotoiminnassa. Vastaanottotoiminnan tavoitteiden ja toiminta-ajatuksen mukaan turvapaikanhakijoille tulisi järjestää laadukkaat peruspalvelut ja tarvittavat erityispalvelut tehokkaasti ja taloudellisesti. Mikäli perhetyötä kehitettäisiin entisestään, hyötyisivät siitä asiakkaat ja sitä kautta kustannusten määrä vähenisi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, mitä on perhetyö vastaanottokeskuksessa. Apuna olivat vastaanottokeskuksissa työskentelevien työntekijöiden näkemykset. Aineiston analyysin aikana kiinnitettiin lisäksi huomiota asiakkaiden tarpeisiin.

Laadullisen tutkimuksen arvoituksen ratkaiseminen merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä (Alasuutari 2011, 44.) Tulosten johtopäätöksenä voidaan sanoa, että vastaanottokeskuksissa tehtävä perhetyö on pääsääntöisesti ennaltaehkäisevää perhetyötä. Teoriaosuudessa esitelty ennaltaehkäisevän perhetyön käsite ja luonne sopii myös vastaanottokeskuksessa tehtävään perhetyöhön. Perheiden tilanteet ja tarpeet kuitenkin vaihtelevat. Perhetyö voi siten olla myös korjaavaa tiettyjen perheiden kohdalla. Yhteistyötä tehdään kunnan lastensuojelun kanssa tarvittaessa.

Ennaltaehkäisevään työhön tulisi kuitenkin panostaa enemmän, se ei ole riittävää. Etenkin vastaanottotoiminnan epävarmuus ja vaihtelevuus vaikuttavat liikaa perhe-

työhön. Tulosten perusteella vastaanottokeskusten työntekijät toivovat voivansa tehdä työtä perheiden kanssa paremmin ja enemmän, mutta kokevat ettei se ole mahdollista, lähinnä kiireen ja henkilökuntaresurssien riittämättömyyden takia. Monissa vastaanottokeskuksissa on ohjaaja tai ohjaajat, joilla on vastuualueena perhetyö. Suurena haasteena vastaanottotoiminnassa on perheiden kanssa tehtävään työhön panostaminen, kun työntekijäresurssit ovat rajalliset.

Tulosten perusteella perheiden kanssa tehtävää työtä tehdään asiakaslähtöisellä periaatteella. Samaan aikaan ajatellaan, että sen tulisi olla vielä enemmän asiakaslähtöistä ja asiakkaan tarpeista lähtevää työtä. Perhetyön tulisi olla kokonaisvaltaista työtä, kaikkien perheenjäsenten tarpeet huomioon ottaen. Parhaimmillaan asiakaslähtöinen toiminta edistää palvelutuotannossa parempaa vaikuttavuutta, tehokkuutta ja tuottavuutta (Virtanen, Suoheimo, Lamminmäki, Ahonen & Suokas 2011, 12). Asiakaslähtöisyyden kehittämisessä tulisi ottaa asiakas ja hänen tarpeensa entistä paremmin huomioon. Maahanmuuttoviraston vuosittain toteuttamat valtakunnalliset asiakastytyväisyyskyselyt eivät ole riittäviä, mikäli asiakaslähtöisyyttä halutaan kehittää. Asiakkaan toiveita ja tarpeita tulisi kuulla vastaanottokeskuksen arjessa. Asiakaslähtöisyyttä kehittämällä sekä perhetyöhön ja erityisesti ennaltaehkäisevään työhön panostamalla, asiakkaiden hyvinvointi paranee ja sitä kautta voidaan päästä kustannusten vähenemiseen.

Vastaanottokeskuksen perhetyö pitää sisällään vastaanottopalveluissa ja erilaisissa arkielämän asioissa ohjaamista. Se sisältää myös yleisesti muuallakin perhetyössä käytettäviä menetelmiä, joilla pyritään perheitä tukemaan. Perhetyötä ajatellaan laajasti niin, että kaikki perheiden kanssa tehtävä työ on perhetyötä. Perhetyötä tekevät niin sosiaalityöntekijät, terveydenhoitajat, kuin ohjaajatkin. Vastaanottokeskuksen perhetyö on moniammatillista yhteistyötä eri tahojen kanssa. Yhteistyö vastaanottokeskuksen sisällä moniammatillisen tiimin kanssa on keskeisessä ja tärkeässä osassa. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että yhteistyö keskusten sisällä toimii ja on tarkoituksen mukaista. Yhteistyötä tehdään myös keskuksen ulkopuolisten tahojen kanssa ja se on toimivaa. Toki poikkeuksiakin aina löytyy.

Perhetyö turvapaikanhakijaperheiden kanssa on kriisissä elävien perheiden tukemista, jolloin psykososiaalisen tuen ja vanhemmuuden tukemisen merkitys korostuu. Myös Ristimäki (2011, 91) totesi tutkimuksessaan, että yksin Suomeen tulleiden turvapai-

kanhakijalasten asiat hoidetaan hyvin vastaanottotoiminnan piirissä. Vanhempiansa mukana vastaanottokeskuksessa elävät lapset puolestaan, etenkin mikäli vanhempia on vain yksi, ovat vaaravyöhykkeellä mikäli vanhempien traumakokemukset saavat mielestä yllätteen tai muu toivottomuus iskee eikä tulevaisuutta jakseta hahmottaa. Burnett ja Peel toteavat artikkelissaan (2001), että turvapaikanhakijalapsia on tuettava monitahoisesti tähdäten mahdollisimman normaaliin elämään antamalla turvaa sekä tukemalla koulunkäyntiä ja itsetuntoa. He muistuttavat lisäksi, että vanhempien tukeminen on tärkeää, sillä hekin kohtaavat vaikeuksia.

Vastaanottotoiminnan laatukäsikirjassa (2009) mainitaan yhtenä vastaanottotoiminnan erityisenä kohderyhmänä vanhemmuuteen tukea tarvitsevat. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella voi sanoa, että perheiden tukeminen on huomioitu vastaanottotoiminnassa ja paljon hyvää työtä tehdään. Tulokset eivät kuitenkaan kerro, onko näin jokaisessa vastaanottokeskuksessa. Perhetyölle ei ole myöskään erityistä suunnitelmaa tai mallia, joka mahdollistaisi perheiden tukemisen yhdenmukaisuuden ja tasapuolisuuden vastaanottotoiminnan piirissä. Kuten jo tuloksissa todettiin, yhtenä kehittämis-kohteena on perhetyön suunnitelman käyttöönotto, mikäli sellaista ei keskuksissa ole.

Johtopäätöksenä voidaan todeta myös, että vastaanottokeskuksessa tehtävä perhetyö on asiakasta sen hetkessä elämäntilanteessa tukevaa, ja sitä sen myös tulisi olla. Perhettä tuetaan vaikeassa elämäntilanteessa turvapaikkaprosessin odotusaikana. Olennaista perhetyössä ei ole se tieto, saako perhe Suomesta oleskeluluvan, vai palaako se kotimaahan. Toisaalta perheiden kanssa käydään läpi aiheita, kuten lastensuojelua, lastenhoitoon ja kasvatukseen liittyviä asioita Suomessa sekä päivähoidon- ja koulujärjestelmän asioita. He opiskelevat suomen kieltä ja oppivat yhteiskunnasta. Näin ollen perheet ovat varmasti valmiimpia siirtymään mahdollisesti kuntaan asumaan kuin esimerkiksi kiintiöpakolaisina tulleet maahanmuuttajat. Kotouttamisen näkökulmaa perhetyössä ei siis tule unohtaa, mutta se ei ole tärkein lähtökohta työlle. Työntekijät eivät voi tietää, mikä perhe saa oleskeluluvan ja kuka käännytetään. Työskentely perheen kanssa muuttuu enemmän psykososiaalisen tuen ja erilaisten tukitoimien tarjoamisen suuntaan siinä tilanteessa, jos perhe saa turvapaikkahakemukseensa kielteisen päätöksen. Perheet tarvitsevat yleensä enemmän tai vähemmän tukea tässä vaiheessa.

Työntekijältä toimiminen perheiden kanssa vaatii monipuolista ammatillista osaamista. Vuorovaikutustaidot korostuvat missä tahansa asiakastyössä, mutta erityisesti asiakastyössä maahanmuuttajien kanssa. On oltava tietyllä tavalla empaattinen ja hienovarainen eri kulttuureista tulevien asiakkaiden kanssa työskennellessä. Perheitä palvelevassa ja tukevassa ammatillisessa työssä on tärkeää tunnistaa, mitkä haasteet johtuvat ensi sijassa maahanmuuton ja yhteiskunnan sekä kielen muuttumisen aiheuttamasta elämänhallinnan järkkymisestä, ja mikä taas selittyy niin sanotuilla kulttuurisilla tekijöillä. (Söderling & Alitolppa-Niitamo 2005, 107). Työntekijän on kyettävä myös toimimaan moniammatillisen työryhmän jäsenenä. Työhallinnon julkaisun (2007, 61) mukaan vastaanottotyön moniammatillista tiimityötä voidaan määritellä seuraavasti: moniammatillisuus on yhteistyötä, jossa sosiaaliset taidot korostuvat. Moniammatillisen tiimin jäseniltä vaaditaan joustavuutta, vuorovaikutustaitoja ja kykyä kuunnella muita. Yhteinen perustehtävä ja ammatillinen rooli on oltava selkeästi määritelty ja ymmärretty.

Johtopäätöksenä voidaan vielä todeta, että perhetyössä tulisi olla työntekijä, joka on aidosti kiinnostunut siitä. Työntekijöiden vaihtuvuus oli yksi aineistosta noussut huolenaihe. Myös perhetyön kehittämisen kannalta on työntekijällä oltava aito mielenkiinto perheiden parissa tehtävään työhön. Kokemuksen perusteella voi sanoa, että sosionomin koulutus on sopiva perhetyöhön. Se antaa riittävät tiedolliset ja taidolliset valmiudet, mutta myös laaja-alaisen näkemyksen perheiden tilanteisiin ja tarpeisiin.

7 POHDINTA

Opinnäytetyö tuo esille perhetyötä ja sen merkitystä vastaanotto toiminnalle, mutta myös asiakasperheille. Se on niin sanottu nykytilan selvitys. Se tuo näkyväksi sitä vaihtelevaa ja epävarmaa kenttää, jossa vastaanottokeskusten asiakkaat ja työntekijät toimivat. Työ turvapaikanhakijaperheiden parissa on haastavaa. Perhetyö vastaanottokeskuksessa sisältää samoja elementtejä kuin missä tahansa muuallakin tehtävässä perhetyössä. Siinä on kuitenkin otettava huomioon perheiden kenties vaikeat ja traumaattiset taustat, mielenterveyden ongelmat ja perheiden sen hetkinen epävarma elämäntilanne, jotka kaikki vaikuttavat vanhempana toimimiseen.

Teoriaosuudessa käsitelty perhetyön prosessi suunnitelma, -toteutus ja -lopetusvaiheineen ei vastaanottokeskuksen perhetyössä välttämättä toteudu. Tämän opinnäytetyön aineistosta tätä asiaa ei käsitelty. Perheet kuitenkin elävät jatkuvassa

paineisessa tilanteessa odottaessaan päätöstä. Tilanteet muuttuvat päätöksen tai muiden syiden takia. Työntekijän on tavallaan oltava jatkuvasti herkkänä tilanteiden muuttumiselle ja valmiina antamaan tarvittaessa tukea. Ei välttämättä ole mahdollista määritellä selkeää perhetyön lopetusvaihetta perheiden kohdalla. Vastaanottokeskuksen perhetyö on vaikeassa elämäntilanteessa elävien perheiden tukemista, joka vaatii työntekijältä monipuolista ammatillista osaamista ja herkkyyttä tulkita perheiden tilanteita.

Perhetyöllä on suuri merkitys asiakasperheille. Ei pelkästään vastaanottokeskuksessa asuessaan ja päätöstä odottaessaan, vaan sillä saattaa olla pitkäkantoisemmatkin vaikutukset perheiden elämään tulevaisuudessa. Vastaanottokeskuksen oman perhetyön merkitystä ei ole vastaanotto toiminnan piirissä täysin ymmärretty. Siihen panostamalla voidaan vaikuttaa konkreettisesti perheiden hyvinvointiin, ja sitä kautta erilaisten kustannusten syntyyn. Ainakin mielenterveyspalveluiden ja erilaisten perheiden tukipalveluiden käyttö mahdollisesti vähenisi. Myös työntekijöiden kannalta vastuullinen ja haastava vastuualue tuo mielekkyyttä työhön.

Opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä on tapana pohtia tutkimuksissa, niin tässäkin opinnäytetyössä. Tutkimuksen tekemisessä pyritään välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Tutkimuksen eettisen hyväksyttävyyden sekä sen luotettavuuden ja tulosten uskottavuuden edellytys on, että tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2012.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaisesti hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu, että tutkijat noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja. Näihin toimintatapoihin kuuluu rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja sen tulosten arvioinnissa. Tutkimuksen tuloksia julkaistessa on sovellettava tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä ja toteutettava tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta. Tutkijan on otettava huomioon muiden tutkijoiden työ ja saavutukset niin, että hän kunnioittaa näiden työtä ja antaa heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja sen tuloksia julkaistessaan. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2012.)

Hyvän tutkimuseettisen käytännön mukaista on, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2012). Opinnäytetyön eri vaiheet on pyritty kuvaamaan tarkasti ja avoimesti. Alun teoreettinen osuus käsittelee aiheeseen olennaisesti liittyviä käsitteitä ja luo kuvaa toimintaympäristöstä, jossa aiheen piirissä liikutaan. Tutkimustehtävä kertoo lyhyesti, mutta napakasti mitä tutkitaan. Tosin tutkimuskysymys oli laaja ja olisi mahdollistanut tutkimuksen tekemisen monella tavalla. Aihetta olisi voinut rajata tarkemmaksi.

Aineiston keruumenetelmät ja aineiston analyysi on kuvattu tarkasti ja johdonmukaisesti. Tutkimustehtävää päätettiin lähteä ratkaisemaan vastaanottokeskuksien aikuisyksiköihin lähetettävän kyselylomakkeen avulla. Kysymyslomake sisälsi avoimia kysymyksiä. Kysymyksiin vastattiin todella vaihtelevasti, mikä oli odotettavaa. Avoimet kysymykset usein tuottavat aineiston, joka on sisällöltään erittäin kirjavaa ja luotettavuudeltaan kyseenalaista, ja jota on vaikea käsitellä (Hirsjärvi, ym. 2007, 196). Voidaan olla montaa mieltä siitä olivatko avoimet kysymykset hyvä valinta. Näin jälkeempäin ajateltuna olisi ollut hyvä laatia avointen kysymysten lisäksi suljettuja kysymyksiä, jolloin olisi ollut mahdollista saada tarkempia vastauksia tutkimustehtävään. Olisi esimerkiksi ollut mielenkiintoista tietää tarkalleen, kuinka monessa vastaanottokeskuksessa on oma perhetyöntekijä tai ohjaaja, jonka vastuualueena ovat perheet. Kuinka monessa vastaanottokeskuksessa lastenhoitoapu tarjotaan omien työntekijäresurssien voimin, ja kuinka monessa se hoidetaan ostopalveluna.

Toisaalta ajatuksena oli asettaa kysymykset avoimina vastaanottokeskusten työntekijöille ja katsoa, mitä he vastaavat. Vastaukset ovat siis odotetusti monenlaisia, eikä tarkoitus ollut johdatella heitä vastaamaan tietyllä tavalla. Avoimiin kysymyksiin vastaaminen saattaa myös tuntua työläämmältä, joka vaikuttaa innokkuuteen vastata kyselyyn.

Kyselyt lähetettiin johtajien kautta työntekijöille. Toisena vaihtoehtona olisi ollut lähettää kyselyt sosiaalityöntekijöille, ja sitä kautta ne olisivat menneet myös ohjaajille. Kyselyn olisi voinut myös rajata vain sosiaalityöntekijöitä koskevaksi. Se ei kuitenkaan olisi auttanut saamaan kattavaa vastausta tutkimustehtävään, sillä konkreettista ohjaustyötä perheiden kanssa tekevät juuri ohjaajat. Sosiaalityöntekijöiden rooli on erilainen. Tärkeintä oli saada näkemykset esille, ei se kuka työntekijä ja mikä vastaan-

ottokeskus oli vastannut ja miten. Eri asia olisi selvittää, miten perhetyötä tehdään kussakin vastaanottokeskuksessa.

Tutkimustulokset ja johtopäätökset on esitelty selkeästi. Tulosten esittelyn tukena on käytetty aineistosta poimittuja suoria lainauksia, jotka todistavat yhteyden aineistoon. Tuloksiin ja johtopäätöksiin on yhdistetty aiempaa tutkimusta ja teoriaa aiheeseen liittyen, mikä vahvistaa opinnäytetyön luotettavuutta. Aiempien tutkimusten osuus ja ulkomaalaiset lähteet opinnäytetyössä ovat kuitenkin jääneet melko vähäiseksi. Lähteiden, opinnäytetyön tulosten ja johtopäätösten sekä tutkijan oman ajattelun keskustelu keskenään voisi myös olla parempaa.

Tutkimuksen arviointiin liittyvä käsite validius tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Se merkitsee kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. Tutkimuksen reliabelius puolestaan tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Mittauksen tai tutkimuksen reliabelius tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Hirsjärvi, ym. 2007, 226–227.)

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä ja raskas prosessi. Monista ja erilaisista teki-
jöistä johtuen opinnäytetyö on matkan varrella muuttunut. Työtä lähdettiin tekemään aluksi tutkimuksellisenä kehittämistyönä, jonka tavoitteena oli luoda jonkinlainen malli perhetyöhön Kotkan vastaanottokeskukseen. Melko loppumetreillä työ päätettiin muuttaa tutkimukseksi lähinnä aineistosta johtuen. Tavoitteeksi muodostui yksinkertaisesti selvittää, mitä on perhetyö vastaanottokeskuksessa. Lisäksi itse tutkija opinnäytetyötä aloittaessaan työskenteli nimenomaan perhetyössä, mutta opinnäytetyön tekemisen aikana työtehtävät vaihtuivat ryhmäkodin puolelle eli yksin tulleiden alakäisten turvapaikanhakijoiden pariin. Nämä osin merkittävätkin muutokset ovat vaikuttaneet opinnäytetyön lopputulokseen. Mikäli opinnäytetyötä olisi alun perin lähdetty tekemään puhtaasti tutkimuksena, olisivat tulokset varmasti olleet erilaisia, kenties perusteellisempia tai tarkempia. Kuitenkin mikäli opinnäytetyön tutkimustehtävää lähdetäisiin tutkimaan uudestaan, tulokset olisivat todennäköisesti samanlaisia.

Kaiken kaikkiaan tämän opinnäytetyön tutkimustehtävään on saatu vastaus. Aiheen tutkimista on mahdollista tästä jatkaa, ja kehittää malleja vastaanottokeskuksessa tehtävään perhetyöhön. Olisi kiinnostavaa selvittää, miten perhetyötä tehdään eri vas-

taanottokeskuksissa ja olisiko sieltä mahdollista löytää malleja perhetyöhön. Toisena jatkotutkimusaiheena voisi olla aiheen tutkiminen asiakkaiden näkökulmasta.

Kotkan vastaanottokeskuksen perhetyön konkreettiseen työhön tai sen kehittämiseen tästä opinnäytetyöstä on vähemmän hyötyä kuin alun perin oli tarkoitus. Ajatuksia ja ideoita kehittämistyöhön tämä opinnäytetyö toki tuo. Kyselyn kautta saatu aineisto toi esiin miten perhetyötä tehdään muissa keskuksissa. Sieltä on mahdollista poimia kehittämiskohteita myös Kotkassa tehtävälle perhetyölle, kuten aiemmissa luvuissa tuotiin esille. Opinnäytetyö tuo kaiken kaikkiaan esille perhetyötä vastaanottokeskuksissa. Perheiden kanssa tehtävä työ on arvokasta ja pitkälle kantavaa, kun siihen panostetaan.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut haastavaa, etenkin työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen kannalta. Se on vaatinut tahdonlujuutta ja ajanhallintaa. Aihe on kuitenkin hyvin mielenkiintoinen, ja se on antanut voimaa jatkaa työn tekemistä. Vaikka työtehtävät ovat tässä opinnäytetyötä tehdessä muuttuneet, on perheiden kanssa tehtävä työ edelleen lähellä sydäntä. Se on tärkeää työtä, jolla on suuri merkitys asiakasperheille.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Osuus-
kunta Vastapaino.

Alitolppa-Niitamo, A., Moallin, M. & Novitsky, A. 2005. Välittävä perhetyö – Koke-
muksia ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu-projektista. Teoksessa Alitolppa-Niitamo,
A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.). Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuut-
toon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen tuen käytäntöihin. Helsinki: Väestöliit-
to.

Burnett, A. & Peel, M. 2001. Health needs of asylum seekers and refugees. *British
Medical Journal* v.322 (7285): March 3, 2001. Saatavissa:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1119741/> [viitattu 18.5.2012].

Cemlyn, S. & Briskman, L. 2003. Asylum, children´s rights and social work.
Teoksessa Kohli, R. (toim.). *Child and Family Social Work*. Volume 8, issue 3. Saata-
vissa:
[http://books.google.fi/books?id=_yZoHGOWmZMC&printsec=frontcover&dq=child
+and+family+social+work&hl=fi&sa=X&ei=Hli5T5-2JOTi4QT-
8Ky6CQ&ved=0CDkQ6AEwAQ#v=onepage&q=child%20and%20family%20social
%20work&f=false](http://books.google.fi/books?id=_yZoHGOWmZMC&printsec=frontcover&dq=child+and+family+social+work&hl=fi&sa=X&ei=Hli5T5-2JOTi4QT-8Ky6CQ&ved=0CDkQ6AEwAQ#v=onepage&q=child%20and%20family%20social%20work&f=false) [viitattu 18.5.2012].

Eerikinharju, V. & Vahtera, K. 2011. Omaohjaaja turvapaikanhakijan tukena. Ohjaus-
työtä tekevien näkemyksiä omaohjaajuudesta Helsingin vastaanottokeskuksessa.
Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Halla, T. 2007. Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. *Lääketieteellinen aikakauskirja
Duodecim*. 4/2007. Saatavissa:
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96297.pdf> [viitattu 18.5.2012].

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja
kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakesin työpape-
reita 9/2008. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huttunen, L. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan verkkosivut. Saatavissa:

http://www.tenk.fi/hyva_tieteellinen_kaytanto/kaytanto.html [viitattu 4.5.2012].

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.

Käsitteet ja määritelmät. 2012. Suomen tilastokeskuksen verkkosivut. Saatavissa:

<http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html> [viitattu 4.5.2012].

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 17.6.2011/746.

Lukkaroinen, R. 2005. ”Muutos on pysyvä olotila”. Turvapaikanhakijoiden vastaanotona järjestettävät palvelut ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö. Saatavissa:

http://www.esr.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt292.pdf [viitattu 16.4.2011].

Martikainen, T & Haikkola, L. (toim.). 2010. Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Reijonen, M. 2011. Perhetyö. Sosiaaliportin internetsivut. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/) [viitattu 26.2.2012].

Ristimäki, P. 2011. Lapsen etu vastaanottotoiminnan sosiaalityössä. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Salo, J. 2012. Perhe vastaanottokeskuksessa. Arjen ajalliset, tilalliset ja modaaliset rajat. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Sanasto. Keskeisiä maahanmuuttoon liittyviä termejä. 2012. Maahanmuuttoviraston verkkosivut. Saatavissa:

http://www.migri.fi/medialle/nimi_ja_kaannokset/sanasto#T_fi [viitattu 30.3.2012].

Sourander, A. 2007. Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys. Duodecim 2007. Saatavissa: <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96302.pdf>. [viitattu 20.2.2012].

Suoranta, J. 2011. Vastaanottokeskus. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Suikkanen, S. 2010. Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonissalaitoksen raportteja 1/2010.

Söderling, I. & Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Erilaisuus on samanlaisuutta – maahanmuuttajat ovat huomisen suomalaisia. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen tuen käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-3. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turvapaikkahakemuksen käsittely. 2012. Maahanmuuttoviraston verkkosivut. Saatavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/hakemuksen_kasittely [viitattu 27.4.2012].

Turvapaikkamenettely Suomessa. 2012. Pakolaisneuvonta ry:n verkkosivut. Saatavissa: http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=35&lang=suo. [viitattu 30.3.2012].

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Urpola, S. 2002. Turvapaikanhakijoiden elämäkertojen ymmärtäminen osana opettajan kasvua interkulttuurisuuteen. Teoksessa Räsänen, R., Jokikokko, K., Järvelä, M-L. & Lamminmäki-Kärkkäinen, T. (toim.) 2002. Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Oulun yliopisto.

Vastaanottotoiminnan laatukäsikirja 2009. Aikuisten laatukäsikirja, versio 2.0.

Vastaanotosta kotoutumiseen. Perustietoa turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kanssa työskenteleville. 2007. Työhallinnon julkaisu 381.

Vastuut ja roolit vastaanottotoiminnan järjestämisessä Suomessa. Maahanmuuttoviraston verkkosivut. 2012. Saatavissa:

http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottotoiminta/vastuut_ja_roolit [viitattu 30.3.2012].

Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. & Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kustannus-Osakeyhtiö Kotimaa/ Kirjapaja.

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virtanen, P., Suoheimo, M., Lamminmäki, S., Ahonen, P. & Suokas, M. 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Sosiaalian koulutusohjelma / ylempi AMK
Jaana Herrala

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opiskelen Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa sosiaalian ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Työskentelen Kotkan vastaanottokeskuksen aikuisyksikössä ohjaajana, vastuualueenani perhetyö. Tarkoitukseni on valmistua keväällä 2012. Opintoihini kuuluu opinnäytetyö, jonka aiheena on perhetyö turvapaikanhakijoiden parissa vastaanottokeskuksessa.

Opinnäytetyössä tarkoitukseni on lähettää vastaanottokeskuksiin kysely vielä tämän vuoden puolella. Haluan selvittää vastaanottokeskuksista perheiden kanssa työtä tekeviltä työntekijöiltä mitä on turvapaikanhakijaperheiden kanssa tehtävä työ. Saaduista vastauksista työstän koosteen, jonka lähetän uudelleen vastaanottokeskuksiin kommentoitavaksi. Opinnäytetyöni toimii pohjana perhetyön kehittämiseksi Kotkan vastaanottokeskuksessa. Se on kuitenkin vapaasti hyödynnettävissä myös muissa vastaanottokeskuksissa.

Anon lupaa toteuttaa kyselyn vastaanottokeskuksenne työntekijöille. Kysymysten lähettäminen ja kysymyksiin vastaaminen hoidetaan sähköpostitse. Toki tarvittaessa voin ottaa yhteyttä puhelimitsekin. Vastaukset käsittelen anonyymisti, eikä mitään vastaanottokeskusta tulla mainitsemaan erikseen nimeltä. Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista. Liitteenä on opinnäytetyöni tutkimussuunnitelma. Annan mielelläni lisätietoja opinnäytetyöstäni.

Yhteistyöterveisin,

Jaana Herrala

SUOSTUMUS

Suostun johtajana siihen, että _____ vastaanottokeskuksen työntekijät voivat osallistua Jaana Herralan opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen.

pvm ja allekirjoitus

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
Sosiaalian koulutusohjelma / ylempi AMK
Jaana Herrala

TIETOA OPINNÄYTETYÖSTÄ

Opiskelen Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa sosiaalian ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Työskentelen Kotkan vastaanottokeskuksen aikuisyksikössä ohjaajana, vastuualueenani perhetyö. Opintoihini kuuluu opinnäytetyö, jonka aihe on *turvapaikanhakijoiden parissa tehtävä perhetyö vastaanottokeskuksessa*.

Opinnäytetyössä tarkoitukseni on kyselyn avulla selvittää, mitä perhetyö tai perheiden kanssa tehtävä työ vastaanottokeskuksessa on, kun asiakkaat ovat turvapaikanhakijoita. Opinnäytetyöni on osa Kotkan vastaanottokeskuksessa tehtävää perhetyön kehittämistä. Näen, että tässä on mahdollisuus myös yleisesti vastaanottokeskuksissa pohtia perheiden kanssa tehtävää työtä.

Tämän tiedotteen liitteenä on kysely, johon voi vastata sähköpostitse. Voin ottaa tarvittaessa yhteyttä myös puhelimitse. Kysymykset ovat avoimia. Jokainen vastaanottokeskus saa tahollaan mieltä ketkä työntekijät ovat sopivimpia vastaamaan kyselyyn. Kokoan saamani vastaukset yhteen ja palautan yhteenvedon takaisin kommentoitavaksi ja arvioitavaksi vastaanottokeskuksiin.

Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä opinnäytetyössä tulla mainitsemaan mitään vastaanottokeskusta nimeltä. Osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kerron mielelläni lisää opinnäytetyöstäni. Vastaukset oheisiin avoimiin kysymyksiin toivon 20.1.2012 mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Jaana Herrala

KYSYMYKSET

Mitä on perheiden kanssa tehtävä työ / perhetyö vastaanottokeskuksessa, kun asiakkaana on turvapaikanhakijaperhe?

Minkälaista perheiden kanssa tehtävä työ teidän vastaanottokeskuksessa on?

Kuka sitä tekee?

Minkälaista on työ yhteistyökumppaneiden kanssa?

Minkälaista turvapaikanhakijaperheiden kanssa tehtävän työn mielestäsi tulisi olla?

Ammattinimikkeeni: sosiaalityöntekijä _____

ohjaaja _____